

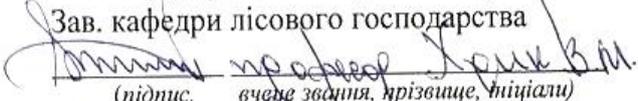
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Агробіотехнологічний факультет

Спеціальність 205 «Лісове господарство»

Допускається до захисту

Зав. кафедри лісового господарства

(підпис, вчене звання, прізвище, ініціали)

« 25 » серпня 20 25 р.

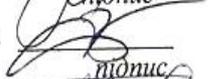
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
БАКАЛАВРА

ОБ'ЄКТИ СМАРАГДОВОЇ МЕРЕЖІ НА ТЕРИТОРІЇ
БОГУСЛАВСЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА
ФІЛІЇ «СТОЛИЧНИЙ ЛІСОВИЙ ОФІС» ДП «ЛІСИ УКРАЇНИ»

Виконав: Шиммарьов Дмитро Сергійович

підпис

Керівник: доцент Левандовська С.М.

підпис

Рецензент

Василюк Ю.В.
вчене звання, прізвище, ініціали

підпис

Я, Шиммарьов Д.С., засвідчую, що кваліфікаційну роботу виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності.

Біла Церква – 2025

Календарний план виконання роботи

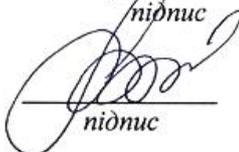
Етап виконання	Дата виконання етапу	Відмітка про виконання
Огляд літератури	Листопад-грудень 2024	виконано
Методична частина	Січень-лютий 2025	виконано
Дослідницька частина	Березень-квітень 2025	виконано
Оформлення роботи	Квітень-травень 2025	виконано
Перевірка на плагіат	Травень 2025	виконано
Попередній розгляд на кафедрі	Травень 2025	виконано
Подання на рецензування	Травень 2025	виконано

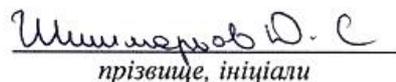
Керівник кваліфікаційної роботи

 підпис

 вчене звання, прізвище, ініціали

Здобувач

 підпис

 прізвище, ініціали
Дата отримання завдання «26» листопада 2024 р.

АНОТАЦІЯ

Шишмарьов Д.С. «Об'єкти Смарагдової мережі на території Богуславського надлісництва філії «Столичний лісовий офіс» ДП «Ліси України».

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню видового складу рослин і тварин та природних оселищ із охоронних списків на об'єктах Смарагдової мережі в межах Богуславського надлісництва.

Зафіксовано три об'єкти Смарагдової мережі: Ros river valley (UA0000272), Kanivske Reservoir (UA00000111), Kanivskyi Nature Reserve (UA0000012), загальною площею 166729,07 га. В межах цих територій виявлено 7 видів рослин та 80 видів тварин, що охороняються згідно з Резолюцією № 6 Бернської конвенції. Водночас, серед виявлених видів є такі, що занесені до Червоної книги України, Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) або охороняються згідно з Конвенцією CITES, що вказує на природоохоронну цінність досліджуваної території.

Здійснено характеристику природних оселищ, зокрема 23 типів у Ros river valley, 19 – у Kanivske Reservoir та 17 – у Kanivskyi Nature Reserve. Виділено найбільш поширені біотопи, зокрема водно-болотні та лісові. Встановлено основні загрози для збереження оселищ і запропоновано рекомендації щодо збереження біорізноманіття, зокрема необхідність детальних сезонних обстежень природних середовищ.

Кваліфікаційна робота викладена на 56 сторінках комп'ютерного тексту, з них 50 – основного тексту, складається з 4-х розділів, висновків, пропозицій виробництву, списку використаної літератури із 41 джерела, додатків та ілюстрована 7 таблицями і 8 рисунками.

Ключові слова: Смарагдова мережа, Резолюція № 4 і № 6 Бернської конвенції, види рослин і тварин, природні оселища, збереження біорізноманіття

ABSTRACT

Shishmarev D.S. «Objects of the Emerald Network on the territory of the Boguslavsky Forestry District of the «Capital Forest Office» branch of the State Enterprise «Forests of Ukraine».

The qualification work is devoted to the study of the species composition of plants and animals and natural habitats from the protected lists on the territorial objects of the Emerald Network within the boundaries of the Boguslavsky Forestry District.

Three objects of the Emerald Network were recorded: Ros river valley (UA0000272), Kanivske Reservoir (UA00000111), Kanivskyi Nature Reserve (UA0000012), with a total area of 166729.07 hectares. Within these territories, 7 species of plants and 80 species of animals protected in accordance with Resolution №. 6 of the Bern Convention were discovered. At the same time, among the identified species there are those that are listed in the Red Book of Ukraine, the Red List of the International Union for Conservation of Nature (IUCN) or are protected under the CITES Convention, which further emphasizes the nature conservation value of the studied area.

A description of natural habitats was carried out, in particular 23 types in the Ros river valley, 19 - in the Kanivske Reservoir and 17 - in the Kanivskyi Nature Reserve. The most common biotopes were identified, in particular wetlands and forests. The main threats to the conservation of habitats were identified and recommendations were proposed for the conservation of biodiversity, in particular the need for detailed seasonal surveys of natural environments.

The qualification work is presented on 56 pages of computer text, of which 50 are the main text, consists of 4 sections, conclusions, proposals for production, a list of used literature from 41 sources, appendices and is illustrated with 7 tables and 8 figures.

Keywords: Emerald Network, Resolution No. 4 and №. 6 of the Bern Convention, plant and animal species, natural habitats, biodiversity conservation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. СМАРАГДОВА МЕРЕЖА В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ПРИРОДНИХ ТЕРИТОРІЙ	9
1.1. Смарагдова мережа як елемент міжнародної системи охорони природи.....	9
1.2. Передумови створення Смарагдової мережі.....	10
1.3. Проектування мережі Емеральд в Україні	12
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРИ ТА ПРИРОДНО-ЕКОНОМІЧНИХ УМОВ БОГУСЛАВСЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА..	
2.1. Організаційна структура.....	17
2.2. Природно-кліматичні умови.....	20
2.3. Лісовий фонд.....	24
2.4. Охорона лісу.....	28
РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	31
РОЗДІЛ 4. ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТІВ СМАРАГДОВОЇ МЕРЕЖІ БОГУСЛАВСЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА.....	34
4.1. Території Смарагдової мережі в межах Богуславського надлісництва.....	34
4.2. Рідкісні види рослин і тварин.....	40
4.3. Оселищна характеристика об'єктів Смарагдової мережі	43
4.4. Оцінювання сучасного стану об'єктів Смарагдової мережі.....	52
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ ВИРОБНИЦТВУ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ	61

ВСТУП

Унаслідок урбанізації та зростаючого антропогенного тиску виникла необхідність охорони не лише окремих видів, що перебувають під загрозою зникнення, а й природних територій, які забезпечують їхнє існування, відтворення та поширення. Захист виду лише через внесення до Червоної книги є недостатнім заходом. Важливо створити відповідне середовище, яке б забезпечувало сприятливі умови для його життєдіяльності. Саме така екосистемна концепція стала основою для формування Смарагдової мережі (Emerald Network) у межах реалізації положень Бернської конвенції про охорону дикої флори, фауни та природних середовищ існування [3].

Сьогодні Смарагдова мережа функціонує в більшості країн Європи та є ключовим інструментом міжнародної природоохоронної політики. Її створення в Україні має на меті покращення умов для збереження та відновлення природного середовища, підвищення природно-ресурсного потенціалу територій, охорону ландшафтного та біологічного різноманіття, середовищ існування рідкісних і зникаючих видів флори і фауни, збереження міграційних шляхів тварин. Мережа об'єднує території природно-заповідного фонду з іншими цінними природними ділянками, що підлягають особливій охороні відповідно до національного законодавства та міжнародних зобов'язань України.

Вивчення об'єктів Смарагдової мережі дозволяє оцінити їхній стан, ефективно планувати природоохоронні заходи, забезпечити сталий розвиток прилеглих територій і мінімізувати вплив господарської діяльності на вразливі екосистеми.

Мета роботи – аналіз видового складу рослин, тварин та природних оселищ, занесених до охоронних списків в об'єктах Смарагдової мережі Богуславського надлісництва філії «Столичний лісовий офіс» ДП «Ліси України».

У межах дослідження визначено такі основні *завдання*:

- визначити місцезнаходження та площу об'єктів Смарагдової мережі в межах Київської області та Богуславського надлісництва;
- проаналізувати видовий склад флори й фауни, що підлягає охороні на території Смарагдової мережі Богуславського надлісництва;
- охарактеризувати основні типи природних оселищ, які охороняються на цих територіях;
- оцінити сучасний стан територій, що охороняються відповідно до вимог Смарагдової мережі.
- розробити пропозиції щодо збереження об'єктів Смарагдової мережі в умовах ведення лісового господарства.

Об'єкт дослідження – території об'єктів Смарагдової мережі в межах Богуславського надлісництва.

Предмет дослідження – види рослин, тварин та природні оселища під охороною Резолюції № 4 і 6 Бернської конвенції в межах об'єктів Смарагдової мережі.

Методи дослідження: маршрутні, описові, порівняльні, статистичні, аналітичні.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження об'єктів Смарагдової мережі на території Богуславського надлісництва можуть використовуватись у просвітницькій та навчальній діяльності.

РОЗДІЛ 1

СМАРАГДОВА МЕРЕЖА В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ПРИРОДНИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Смарагдова мережа як елемент міжнародної системи охорони природи

Смарагдова мережа (англ. *Emerald Network*) – це система природоохоронних територій європейського значення (Areas of Special Conservation Interest – ASCI), створена з метою реалізації положень Бернської конвенції щодо охорони дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі [4]. Її основним завданням є забезпечення збереження видів і оселищ, які мають загальноєвропейську природоохоронну цінність.

На сьогодні Смарагдова мережа функціонує в більшості країн Європи. Назва «Emerald» закріпилася за мережею, що формується переважно в державах, які не входять до складу Європейського Союзу. Водночас, у країнах ЄС діє подібна за принципами організації та підходами мережа Natura 2000, ключовою відмінністю якої є пряме фінансування з бюджету Європейського Союзу. Нині Смарагдова мережа успішно реалізується, зокрема, у Швейцарії, Норвегії та Великобританії. Мережа Natura 2000 створюється відповідно до Пташиної директиви (Special Protection Areas, SPA) та Оселищної директиви (Special Areas of Conservation, SAC), для яких розробляють й упроваджують плани охорони видів і природних оселищ, включених до додатків зазначених директив [8].

У цілому, протягом останніх двох десятиліть країни Європейського Союзу прагнуть уніфікувати природоохоронну діяльність, здійснюючи це в межах Конвенції «Про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі» (Бернської конвенції) [18]. У цьому контексті відповідна мережа виступає одним із ключових інструментів організації та координації природоохоронної роботи на європейському рівні. Бернською конвенцією були затверджені уніфіковані переліки видів і оселищ, що потребують

охорони в масштабах усієї Європи, визначені за спільними критеріями [38]. При цьому застосовано біогеографічний підхід, за яким під час оцінювання загроз і стану збереження враховуються особливості поширення видів у межах окремих біогеографічних регіонів. Окрім того, Конвенція закріпила положення, згідно з яким охорона видів і оселищ можлива лише в місцях їх природного існування. Лише за умови підтримання сприятливих середовищ для рідкісних видів та оселищ їх збереження може бути довготривалим і стабільним. Саме з цією метою було започатковано єдину для всієї Європи мережу природоохоронних територій, що створюють для впровадження конкретних заходів з охорони видів і природних оселищ, визначених положеннями Конвенції.

У разі формування державою узгодженої Смарагдової мережі фактично відбувається підготовчий етап до впровадження мережі Natura 2000 після вступу країни до Європейського Союзу. Такий підхід зумовив налагодження тісної взаємодії між Радою Європи та Європейською Комісією з технічних і фінансових питань, що виникають у процесі розбудови обох мереж. На сучасному етапі основні зусилля зі створення Смарагдової мережі спрямовані на держави – сторони Конвенції, які розташовані в регіонах, прилеглих до території ЄС. Смарагдова мережа сприяє поширенню природоохоронних стандартів Європейського Союзу за межі його кордонів [33].

Отже, мережа Емеральд може виступати дієвим інструментом охорони саме тих територій, які раніше не мали офіційного природоохоронного статусу.

1.2. Передумови створення Смарагдової мережі

Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, відома як Бернська конвенція, була ухвалена 19 вересня 1979 року в місті Берн (Швейцарія) та відкрита для підписання державами-учасницями [8]. Документ набрав чинності 1 червня 1982 року. Основною метою Бернської конвенції є збереження рідкісних видів рослин і тварин –

представників дикої флори та фауни та їхніх природних середовищ існування (біотопів, оселищ), особливо в тих випадках, коли їх охорона потребує узгоджених дій кількох держав, і заохочення міжнародного співробітництва у цій сфері [38].

Загалом до Бернської конвенції приєдналася 51 країна, включно з Європейським Союзом, для якого Конвенція набула чинності 1 вересня 1982 року. Керівним органом Конвенції виступає Постійний комітет, який під час щорічних засідань аналізує ефективність виконання її положень у державах-учасницях та визначає необхідність запровадження додаткових заходів для досягнення поставлених цілей [4]. У період між засіданнями Постійного комітету координацію діяльності Конвенції здійснює її Секретаріат. До основних завдань Секретаріату належать організація засідань Постійного комітету, підготовка інформаційних матеріалів і проєктів рекомендацій для їх розгляду.

Саме в такому порядку у 1989 році започатковано процес формування Смарагдової мережі, коли на засіданні Постійного комітету була схвалена Рекомендація № 16 «Про території особливого природоохоронного інтересу» (ASCI). У цьому документі зазначено, що Договірні Сторони повинні вжити законодавчих або інших відповідних заходів для визначення територій ASCI та забезпечення їх належного збереження.

У 1996 році Постійний комітет Бернської конвенції ухвалив Резолюцію № 4, якою затверджено перелік природних оселищ, що перебувають під загрозою та потребують застосування спеціальних заходів щодо їх збереження, а також Резолюцію № 6, у якій визначено перелік видів, для яких необхідно забезпечити охорону їхніх оселищ, у тому числі мігруючих видів. Переліки видів тварин, рослин і типів оселищ, закріплені в Резолюціях 4 і 6, періодично переглядаються та доповнюються за поданнями держав-учасниць [3].

Того ж 1996 року Постійний комітет Бернської конвенції прийняв Резолюцію № 3, відповідно до якої було ухвалено рішення про створення

мережі Emerald, що має формуватися з територій ASCI, визначених згідно з положеннями Рекомендації № 16. Для координації та контролю виконання цих робіт при Постійному комітеті була сформована спеціальна експертна група мережі [3]. Усі Сторони Конвенції, а також держави-спостерігачі отримали рекомендацію визначати території ASCI та подавати їх на розгляд Секретаріату Конвенції.

Включення територій до мережі Емеральд здійснюється на основі актуальних наукових даних, отриманих протягом останніх десяти років, які підтверджують наявність на відповідних територіях визначеної частки національних популяцій видів, занесених до Резолюції № 6 Бернської конвенції та оселищ, віднесених до типів, зазначених у Резолюції № 4. Переліки видів і оселищ, закріплені в цих резолюціях, регулярно оновлюють за ініціативою сторін. Водночас до мережі Емеральд не може бути включена будь-яка територія лише на підставі наявності в неї природоохоронного статусу, визначеного національним законодавством, якщо вона не відповідає встановленим критеріям відбору.

1.3. Проєктування мережі Емеральд в Україні

Україна, приєднавшись у 1996 році до числа держав – сторін Бернської конвенції, взяла на себе зобов'язання здійснювати заходи з охорони видів і природних оселищ, у тому числі шляхом формування Смарагдової мережі [25]. В Україні відповідальність за виконання зобов'язань, передбачених Конвенцією, покладено на Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, у структурі якого питаннями планування та розвитку Мережі опікується Департамент екомережі та природно-заповідного фонду.

Додатком ХХХ до Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншого, у секторі «Охорона природи» визначено комплекс заходів, спрямованих на наближення національного законодавства до вимог Директиви № 2009/147/ЄС про збереження диких

птахів (Пташина директива) та Директиви № 92/43/ЄС про збереження природних оселищ і видів природної фауни та флори (Оселищна директива) [3]. Зокрема, передбачено:

- ухвалення відповідних нормативно-правових актів та визначення компетентного уповноваженого органу;
- ідентифікацію та офіційне позначення спеціальних зон захисту різних видів птахів (ст. 4.1 Пташиної директиви);
- формування реєстру місць (локалітетів), їх офіційне визначення та встановлення пріоритетів управління, у тому числі завершення переліку потенційних територій Смарагдової мережі й упровадження заходів охорони та управління ними;
- запровадження необхідних заходів для забезпечення збереження таких територій (ст. 6 Оселищної директиви);
- створення системи моніторингу природоохоронного статусу оселищ і видів (ст. 11 Оселищної директиви).

У період 2009–2011 років впроваджено першу Спільну програму Європейського Союзу та Ради Європи, метою якої стало сприяння поширенню підходів і принципів мережі Natura 2000 шляхом розвитку мережі Емеральд у державах Східної Європи та Південного Кавказу [3]. Проєкт, реалізований у межах цієї програми, забезпечував підтримку таким країнам, як Україна, Вірменія, Азербайджан, Грузія та Молдова, зокрема у проведенні оцінки природних ресурсів, ідентифікації видів і природних оселищ, що потребують охорони в межах Мережі, а також у відборі потенційних територій ASCI, здатних гарантувати довготривале збереження видів, охоронюваних відповідно до вимог Бернської конвенції.

За підсумками реалізації проєкта, станом на кінець 2011 року, офіційними розробниками Смарагдової мережі в Україні запропоновано включити до її складу 151 територію. Наступні проєкти, що виконувалися у 2012–2016 роках, здійснювалися в рамках другої Спільної програми «Підготовка мережі природоохоронних територій Емеральд – Фаза II», яка

фінансувалася Європейським Союзом та реалізовувалася за координації Ради Європи.

У 2015–2016 роках в Україні пройшов перший етап біогеографічних семінарів, спрямованих на оцінку достатності Смарагдової мережі для ефективного збереження видів і природних оселищ, визначених у Резолюціях № 4 та № 6. За результатами цієї роботи Постійний комітет Бернської конвенції затвердив оновлений перелік офіційно визнаних територій мережі Емеральд, який для України включає 271 ділянку. Водночас сучасний склад Мережі не є остаточним, у зв'язку з чим процес її подальшого формування та вдосконалення триває.

У межах євроінтеграційних процесів 27 червня 2014 року підписано Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яку Україна ратифікувала 16 вересня 2014 року. Згідно з положеннями Угоди, держава взяла на себе зобов'язання поступово гармонізувати національне законодавство з правом ЄС, зокрема впровадити норми Пташиної та Оселищної директив. Крім того, до 1 вересня 2021 року Україна мала не лише сформувати Смарагдову мережу, але й забезпечити функціонування на її територіях ефективних механізмів управління та охорони [3].

Станом на теперішній час перелік територій Смарагдової мережі в Україні налічує 377 ділянок загальною площею близько 8 млн га (рис. 1.1). Разом з тим ця мережа ще не є повністю сформованою та потребує подальшого розширення, насамперед шляхом виявлення і включення нових територій, важливих для збереження окремих видів і типів природних оселищ.

В Україні впродовж останніх років активно формується мережа Смарагдових територій, однак повноцінний правовий захист вони зможуть отримати лише після ухвалення спеціального закону. Наразі відповідний нормативно-правовий акт перебуває на стадії розгляду. Наприкінці 2020 року у Верховній Раді України зареєстровано законопроект № 4461 «Про території

Смарагдової мережі», ініційований майже 60 народними депутатами з різних парламентських фракцій.

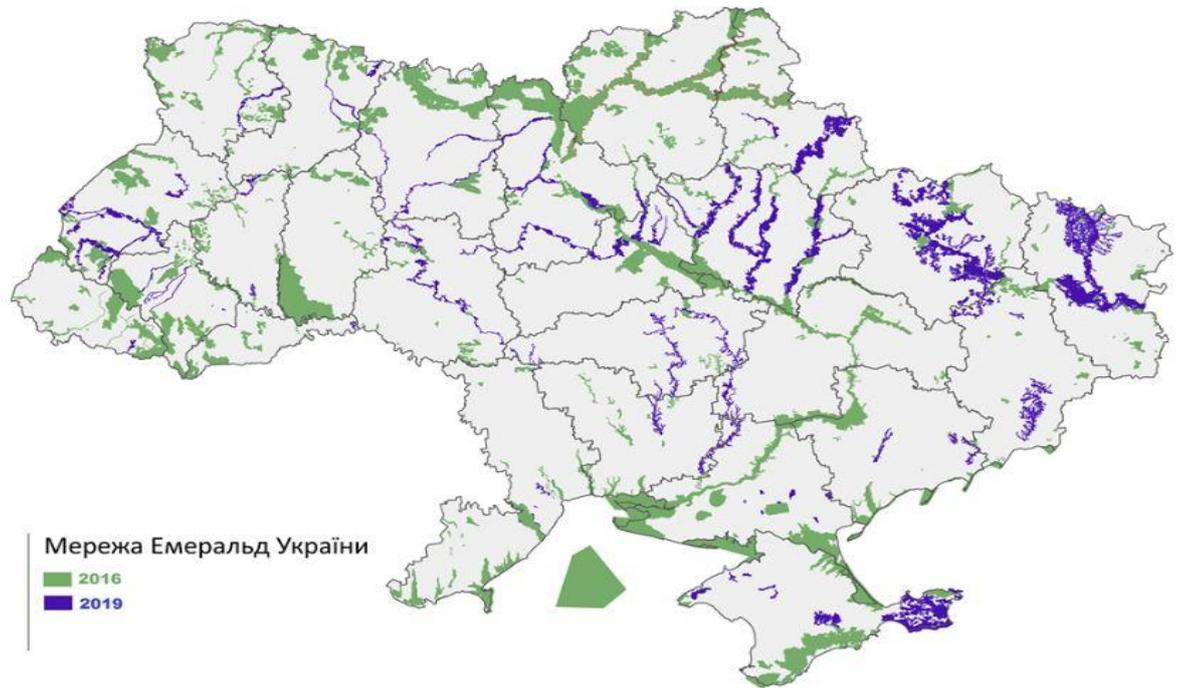

Рис.1.1. Просторова схема розташування об'єктів Смарагдової мережі на території України

Джерело: <https://poglyad.tv/smaragdova-merezha-nadaye-ohoronnyj-status-u-ramkah-bernskoyi-konventsiiyi-article>

Метою цього документа є визначення нормативно-правових і організаційних засад створення та функціонування територій Смарагдової мережі в Україні, впровадження механізмів оцінювання впливу запланованої діяльності на такі території, а також формування системи їх управління, спрямованої на охорону природних оселищ і видів дикої флори та фауни, що мають особливий охоронний статус у Європі. Реалізація зазначених положень здійснюється відповідно до вимог Бернської конвенції з урахуванням положень Оселищної та Пташиної директив Європейського Союзу. Під час підготовки законопроекта враховано сучасні політичні та соціально-економічні тенденції, серед яких важливе місце займають екологізація та декарбонізація довкілля, інші державні пріоритети, зокрема

протидія корупції, стимулювання інвестиційного розвитку та реалізація масштабних інфраструктурних проєктів, у тому числі дорожнього будівництва. У липні 2022 року зареєстровано альтернативний законопроект № 4461-1 «Про збереження природних оселищ та видів природної флори та фауни, що підлягають особливій охороні (про території Смарагдової мережі в Україні)».

На сьогодні заходи, спрямовані на охорону територій Смарагдової мережі та управління ними на національному рівні, здійснюються в межах чинного природоохоронного законодавства, проте вони є недостатніми для повноцінного виконання зобов'язань, визначених Додатком ХХХ до Угоди про асоціацію. До основних недоліків національного законодавства [41] належать:

- в Україні досі не запроваджено принцип збереження біорізноманіття на рівні природних оселищ (біотопів), який є одним із базових механізмів охорони природи в Європейському Союзі. Формування мережі природоохоронних територій на оселищному підході створює передумови не лише для збереження окремих видів, а й для відновлення та підтримання їхніх популяцій;

- проєкти та види діяльності на територіях Смарагдової мережі оцінюються недостатньо або взагалі не оцінюються з точки зору їх впливу на види дикої флори і фауни та типи природних оселищ, що мають європейський охоронний статус;

- в Україні фактично не здійснюється системний моніторинг природоохоронного статусу видів і оселищ, унаслідок чого управлінські рішення часто ухвалюються за умов нестачі інформації, що може призводити до їх неефективності або помилковості.

Висновки до розділу 1. Формування Смарагдової мережі розглядають як один із ключових механізмів виконання державами міжнародних зобов'язань щодо збереження видів і природних оселищ, визначених положеннями Бернської конвенції.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРИ ТА ПРИРОДНО-ЕКОНОМІЧНИХ УМОВ БОГУСЛАВСЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА

2.1. Організаційна структура

Богуславське надлісництво філії «Столичний лісовий офіс» ДП «Ліси України» розміщене у південно-східній частині Київської області та охоплює території Обухівського і Білоцерківського районів. У адміністративному відношенні його землі знаходяться в межах Богуславської, Медвинської, Таращанської, Рокитнянської, Миронівської, Ржищівської, Кагарлицької та Української територіальних громад (рис. 2.1).

Підприємство було створене у 1936 році на основі Богуславського ліспромгоспу, до складу якого входили дев'ять лісництв: Сухоліське, Синявське, Ольшаницьке, Богуславське, Улашівське, Таращанське, Поташнянське, Медвинське та Корсунське [21].

Рис. 2.1. Контора Богуславського надлісництва

Джерело: <https://surl.li/pdvjez>

У 1940 році Сухоліське лісництво, як таке, що територіально було розташоване ближче до Білоцерківського лісгоспу, у повному обсязі передали до його складу.

У зв'язку з утворенням у 1954 році Черкаської області Корсунське лісництво (за винятком урочища «Москаленки») було передано до Канівського лісгоспу, оскільки Корсунський адміністративний район, на території якого воно знаходилось, повністю увійшов до складу новоствореної області.

Станом на 1955 рік у складі Богуславського лісгоспу залишалось сім лісництв: Таращанське, Богуславське, Поташнянське, Улашівське, Ольшаницьке, Медвинське та Синявське.

Відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР від 30 листопада 1959 року № 1834 та наказу Головного управління лісового господарства і лісозаготівель від 4 грудня 1959 року № 3, Богуславський лісгосп реорганізовано у комплексне лісове підприємство – Богуславський лісгоспзаг.

У 1991 році, на підставі постанови Ради Міністрів УРСР від 12 липня 1991 року № 182 та наказу Міністерства лісового господарства України від 31 жовтня 1991 року № 133 «Про організаційну структуру управління лісовим господарством», Богуславський лісгоспзаг перейменовано на Богуславський державний лісгосп.

У 2005 році відповідно до наказу Державного комітету лісового господарства України № 108 Богуславський держлісгосп отримав нову назву – державне підприємство «Богуславське лісове господарство» (скорочено ДП «Богуславський лісгосп»).

Згідно з наказом Державного агентства лісових ресурсів України від 9 червня 2021 року № 347 «Про припинення державного підприємства «Ржищівське лісове господарство» та затвердження складу Комісії з припинення», було ухвалено рішення про припинення діяльності ДП «Ржищівське лісове господарство» Київського обласного та м. Києва

управління лісового і мисливського господарства шляхом реорганізації, а саме його приєднання до державного підприємства «Богуславське лісове господарство».

У 2025 р. Богуславське лісове господарство перейменовано на Богуславське надлісництво філії «Столичний лісовий офіс» ДП «Ліси України»

На сьогодні загальна площа державного лісового фонду Богуславського надлісництва філії «Столичний лісовий офіс» ДП «Ліси України» становить 41586,5 га. До структури надлісництва входить дев'ять лісництв (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Організація території Богуславського надлісництва

№ з/п	Найменування лісництва	Площа, га
1	Богуславське	4144,0
2	Поташнянське	5150,8
3	Медвинське	3989,2
4	Таращанське	4612,8
5	Улашівське	4235,3
6	Бушівське	5330,0
7	Ольшаницьке	2702,4
8	Ржищівське	7016,0
9	Маслівське	4406,0
Разом		41586,5

Основними напрямками ведення лісового господарства Богуславського надлісництва є збереження та посилення природоохоронних, захисних, санітарно-гігієнічних, естетичних і інших корисних функцій лісу; вирощування лісових насаджень для забезпечення потреб підприємств, установ і населення в деревині; своєчасне здійснення лісовідновлювальних заходів; заготівля продукції побічного лісокористування; а також забезпечення безперервного й невиснажливого використання лісових ресурсів без завдання шкоди навколишньому природному середовищу [21].

2.2. Природно-кліматичні умови

Відповідно до геоботанічного районування територія Богуславського надлісництва належить до лісорослинної зони Лісостепу та входить до Дністровсько-Дніпровського лісостепового лісогосподарського округу [6]. Згідно з чинним фізико-географічним районуванням територія господарства відноситься до Лісостепової природно-кліматичної зони [14].

Кліматичні умови району розташування Богуславського надлісництва належать до помірно континентальних і відзначаються відносно м'якою зимою та теплим літом. Територія характеризується достатнім рівнем атмосферного зволоження, що забезпечує сприятливі умови для нормального росту й розвитку лісової рослинності, а також загалом є придатною для ведення сільськогосподарської діяльності (табл. 2.2).

Середньорічна сума атмосферних опадів становить у середньому близько 520 мм, при цьому 300–310 мм припадає на період із середньодобовими температурами повітря вище +10 °С [15]. Абсолютні мінімальні температури повітря можуть знижуватися до -32 °С, тоді як у окремі роки максимальні показники сягають +35 °С. Тривалість безморозного періоду в середньому становить близько 180 діб. Перші осінні заморозки зазвичай настають у першій декаді жовтня, проте в окремі роки вони можуть спостерігатися раніше — наприкінці першої декади вересня, або, навпаки, пізніше — у першій декаді листопада.

Навесні припинення заморозків найчастіше відбувається наприкінці квітня, а в окремі роки — наприкінці травня. Стійкий сніговий покрив, як правило, формується в першій декаді грудня, однак за різних погодних умов може встановлюватися як раніше приблизно на місяць, так і пізніше від середніх строків.

У цілому клімат району розташування надлісництва створює сприятливі умови для ведення лісового господарства та формування високопродуктивних насаджень цінних деревних видів, зокрема дуба звичайного, сосни звичайної, дуба червоного, ясена звичайного, клена

гостролистого, граба звичайного, липи дрібнолистої та вільхи чорної. Лісові насадження господарства належать до категорії рівнинних лісів.

Таблиця 2.2

Кліматичні показники Богуславського надлісництва [21]

Найменування показників	Одиниці вимірювання	Значення	Дата
1. Температура повітря:			
–середньорічна	градус	+6,5	
–абсолютна максимальна	градус	+35	
–абсолютна мінімальна	градус	-32	
2. Кількість опадів на рік	мм	520	
3. Тривалість вегетаційного періоду	днів	160	
4. Пізні весняні заморозки			3 декада квітня
5. Перші осінні заморозки			1 декада жовтня
6. Середня дата замерзання рік			1 декада січня
7. Середня дата початку паводку			3 декада березня
8. Сніговий покрив:			
– товщина	см	14	
– час появи			1 декада грудня
– час сходження у лісі			1 декада березня
9. Глибина промерзання ґрунту	см	50	
10. Напрямок панівних вітрів за сезонами:			
– зима	румб	Північно-східні	
– весна	румб	Західні	
– літо	румб	Західні	
– осінь	румб	Північно-східні	
11. Середня швидкість панівних вітрів за сезонами:			
– зима	м/сек	4,2	
– весна	м/сек	3,3	
– літо	м/сек	3,1	
– осінь	м/сек	4,0	
12. Відносна вологість повітря	%	84	

Рельєф території Богуславського району визначається його положенням у межах Придніпровської височини та відзначається значною різноманітністю форм рельєфу [21]. Відносно вирівняні ділянки

правобережної частини долини річки Рось зазвичай приурочені до невеликих за площею вододільних плато, розташованих на північ від села Ісайки, у межиріччі між селами Бране Поле та Медвин, а також у південно-західній частині району поблизу села Побережка.

З урахуванням геоморфологічної будови територію філії умовно поділяють на дві чітко відмінні частини за течією річки Рось – лівобережну та правобережну [21]. Лівобережна частина, за винятком урочищ «Лучки», «Богуславська дача» та «Яхнянська дача», характеризується переважно рівнинним рельєфом. Правобережна частина разом із зазначеними урочищами являє собою височинну територію, для якої типове чергування межиріч із глибоко врізаними річковими долинами, місцями – ярами та балками, і яка належить до вузькохвилястого долинно-балкового водно-ерозійного типу рельєфу. Межиріччя тут мають переважно плоскі вершини, а круті схили ярів і балок подекуди досягають крутизни понад 20° . Значні коливання абсолютних висот і глибоко розчленований рельєф сприяють розвитку різних форм ерозійних процесів, коли поверхневі води, стікаючи до ярів, балок, ставків і річок, зумовлюють не лише площинну, а іноді й лінійну ерозію.

Прояви вітрової ерозії на території є незначними. Лісові масиви переважно приурочені до вододілів, вершин і схилів балок та ярів, у зв'язку з чим їхня роль у стримуванні та припиненні ерозійних процесів є надзвичайно важливою. На земельних ділянках, зайнятих лісовими насадженнями, ерозійні явища проявляються слабо.

Основними ґрунтоутворювальними породами на території дослідження є леси та лесовидні суглинки четвертинного віку потужністю 5–7 м, а в межах річкових долин і на лівобережних ділянках поширені алювіальні відклади, на яких сформувалися сучасні ґрунти [11]. З урахуванням особливостей підстилаючих порід у господарстві виділяють два провідні типи ґрунтів: сірі лісові ґрунти, сформовані на лесовидних суглинках;

дерново-підзолисті ґрунти, що розвинулися на піщаних і глинисто-піщаних алювіальних відкладах.

Переважаючими в районі розташування надлісництва є підзолисті сірі лісові суглинисті ґрунти, значні площі також займають світло-сірі та темно-сірі лісові підзолисті суглинкові ґрунти. Такі ґрунтові різновиди характерні для лісових урочищ правобережної частини надлісництва, а також для урочищ «Лучки», «Богуславська дача» та «Яхнянська дача», що розміщені на лівобережжі [21]. Темно-сірі лісові ґрунти переважають на більш вирівняних міжрічкових просторах, тоді як світло-сірі лісові ґрунти приурочені переважно до крутих схилів; темно-сірі ґрунти також поширені на рівнинних плато та в понижених формах рельєфу.

Другу групу лісових ґрунтів утворюють дерново-підзолисті ґрунти, представлені двома різновидами – глинисто-піщаними та супіщаними. Вони зосереджені головним чином у лісових урочищах лівобережної частини лісгоспу, а також у прирічкових урочищах правобережжя, зокрема «Сич» і «Розкопанці».

Через територію господарства протікають річки басейну Дніпра – Рось, Нехворощ, Хоробра, Гороховатка та річка Боярка, яка належить до басейну Південного Бугу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Характеристика рік та водоймищ [21]

Найменування рік та водоймищ	Куди впадає ріка	Загальна протяжність, км; площа водоймищ, га	Ширина лісових смуг вздовж берегів річок, навколо озер, водоймищ, м	
			згідно нормативів	фактична
р. Рось	р. Дніпро	346	500	500
р. Гороховатка	р. Рось	53	300	300
р. Хоробра	р. Рось	29	150	150
р. Нехворощ	р. Рось	23	150	150
р. Боярка	р. Тікич	33	150	150

У межах району розміщення господарства нараховується 92 ставки, сумарна площа водного дзеркала яких становить 428 га [21]. Загалом територія відзначається достатнім ступенем дренажу гідрографічною мережею. Рівень залягання ґрунтових вод змінюється від 1–10 м у долинах і заплавах річок до 20 м на підвищених формах рельєфу. За умовами зволоження переважна частина ґрунтів належить до категорії свіжих. Площі лісових ділянок із надмірним зволоженням становлять 456,9 га, що відповідає близько 1,6 % земель, вкритих лісовою рослинністю. Болота в межах господарства займають площу 74,9 га.

2.3. Лісовий фонд

Лісовий фонд Богуславського надлісництва представлений лісами, що виконують захисні, рекреаційно-оздоровчі та експлуатаційні функції. Залежно від основного призначення лісові насадження класифікуються за відповідними категоріями захисності. Розподіл лісів за категоріями наведено в табл. 2.4.

До складу лісів надлісництва належать такі категорії:

- ліси природоохоронного, наукового та історико-культурного призначення – 6934,1 га;
- рекреаційно-оздоровчі ліси – 2868,5 га;
- захисні ліси – 7701,4 га;
- експлуатаційні ліси – 24082,5 га.

Наявний розподіл лісових площ за категоріями відповідає господарському призначенню лісів, а також природним і соціально-економічним умовам району розташування підприємства.

Загальна площа лісового фонду становить 41586,5 га, з яких 40505,3 га (97,4 %) – вкрито лісовою рослинністю (рис. 2.2). Середній приріст на 1 га вкритих лісовою рослинністю земель становить 3,40 м³ в рік. Експлуатаційний фонд виявлений лісовпорядкуванням на площі 3802,05 га із стовбурним запасом 978,37 тис. м³ в рік.

Щорічний обсяг суцільних рубок головного користування – 58,05 тис. м³ на площі 243, 0 га, у тому числі рекреаційно-оздоровчі ліси – 2,85 тис. м³ на площі 2,85 га, захисні ліси – 2,65 тис. м³ на площі 12,5 га, експлуатаційні ліси – 51,56 тис. м³ на площі 208,3 га.

Таблиця 2.4

Поділ лісів Богуславського надлісництва на категорії [21]

Категорії лісів	Площа за даними лісовпорядкування	
	га	%
<i>Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення – разом</i>	6934,1	16,7
в тому числі:		
Заповідні лісові урочища	327,0	0,8
Заказники	370,0	0,9
Ліси наукового призначення, включаючи генетичні резервати	6237,1	15,0
<i>Рекреаційно-оздоровчі ліси - разом</i>	2868,5 га	6,9
в тому числі:		
Ліси у межах населених пунктів	156,7	0,5
Лісогосподарська частина лісів зелених зон	2197,5	5,3
Рекреаційно-оздоровчі ліси, поза межами зелених зон	514,3	1,1
<i>Захисні ліси – разом</i>	7701,4	20,4
в тому числі:		
Протиерозійні ліси	4690,5	10,3
Ліси уздовж смуг відведення залізниць	607,0	2,0
Ліси уздовж смуг відведення автомобільних доріг	336,6	1,1
Ліси уздовж берегів річок, навколо озер, водойм та інших водних об'єктів	643,9	2,1
Байрачні ліси та інші захисні ліси	1423,4	4,9
<i>Експлуатаційні ліси</i>	24082,5	56,0
Всього	41586,5	100,0

Ліси природно-заповідний фонду господарства займають 16,7 % лісового фонду. У надлісництві є об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення (табл. 2.5).

Серед природоохоронних об'єктів виділяють заказники місцевого значення, орнітологічний заказник та заповідне урочище.

Розміщення лісів підприємства поблизу заплави річки Рось зумовлює ймовірність перебування на цій території різних груп птахів під час весняної міграції. Переважно це навколоводні та водоплавні види, зокрема представники гусеподібних, сивкоподібних, журавлеподібних, лелекоподібних і норцеподібних, а також хижі птахи з ряду соколоподібних. Для більшості з них лісові масиви не є основними місцями перебування, оскільки ключову роль як міграційні коридори та тимчасові стації відіграють насамперед річкові долини та водно-болотні угіддя.

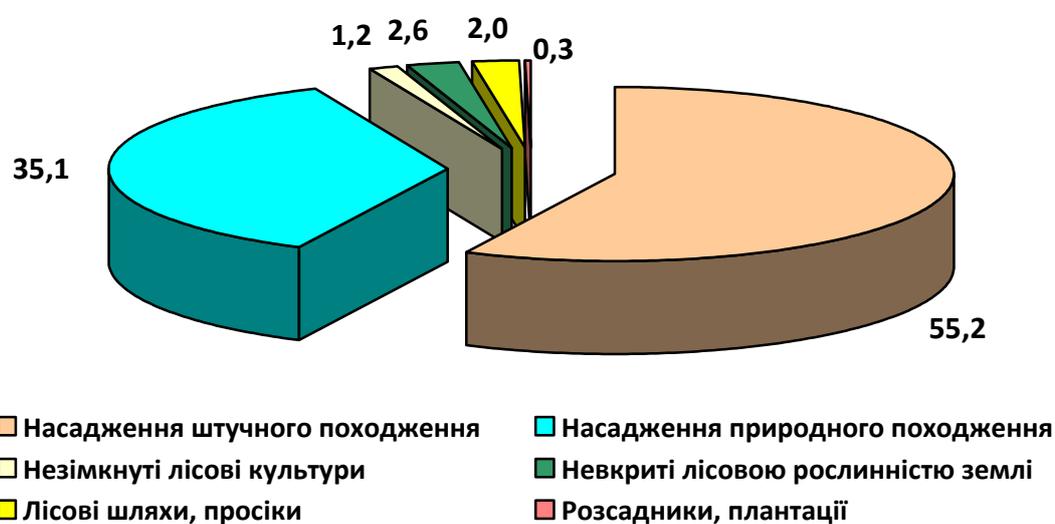

Рис. 2.2. Розподіл загальної площі лісового фонду за категоріями земель

Таблиця 2.5

Відомості про об'єкти природно-заповідного фонду

№ з/п	Найменування об'єкта ПЗФ	Місцезнаходження	Площа, га
1	заказник місцевого значення «Бушівський»	кв. 18, вид. 4, 16, 20; кв. 19, 36, всі виділи; кв. 37, вид. 2, 3, 4.	148,0 га
2	заказник місцевого значення «Улашівська дача»	всі виділи кв. 47, 58	133,0 га
3	заповідне урочище «Турчино»	всі виділи кв. 5, 6, 7, 8, 9, 10	327,0 га
4	орнітологічний заказник місцевого значення "Саварка"	всі виділи кв. 10, 13	89,0 га

З урахуванням наведеного, відповідно до Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок, а також зважаючи на функціональне призначення лісів державного підприємства і встановлений у них режим ведення лісового господарства та лісокористування на наступний ревізійний період, сформовано такі господарські частини:

Ліси природоохоронного, наукового та історико-культурного призначення:

- ліси природоохоронного призначення з особливим режимом користування на рівнинній території;
- ліси природоохоронного призначення з обмеженим режимом користування на рівнинній території.

Рекреаційно-оздоровчі ліси:

- рекреаційно-оздоровчі ліси з особливим режимом користування на рівнинній місцевості;
- рекреаційно-оздоровчі ліси з обмеженим режимом користування на рівнинній місцевості.

Захисні ліси:

- захисні ліси з особливим режимом користування на рівнині;
- захисні ліси з обмеженим режимом користування на рівнині.

Експлуатаційні ліси:

- експлуатаційні ліси рівнинної частини.

За породним складом землі, вкриті лісовою рослинністю, представлені переважно сосною звичайною та дубом звичайним. Типологічна структура лісів підприємства є різноманітною, охоплює повний спектр гігروتопів і трофотопів та включає 16 типів лісу. Найбільші площі в межах господарства займають такі типи лісу: В₂-ДС – 7245,1 га, С₂-ГДС – 4826,8 га, С₃-ГДС – 1135,0 га.

За результатами останнього ревізійного періоду у структурі лісового фонду відмічено зростання частки хвойних порід (рис. 2.3).

Поділ деревостанів за групами віку у господарстві наступний:

- молодняки – 5,6 %;
- середньовікові – 76,4 %;
- пристигаючі – 4,8 %;
- стиглі і перестійні – 13,2 %.

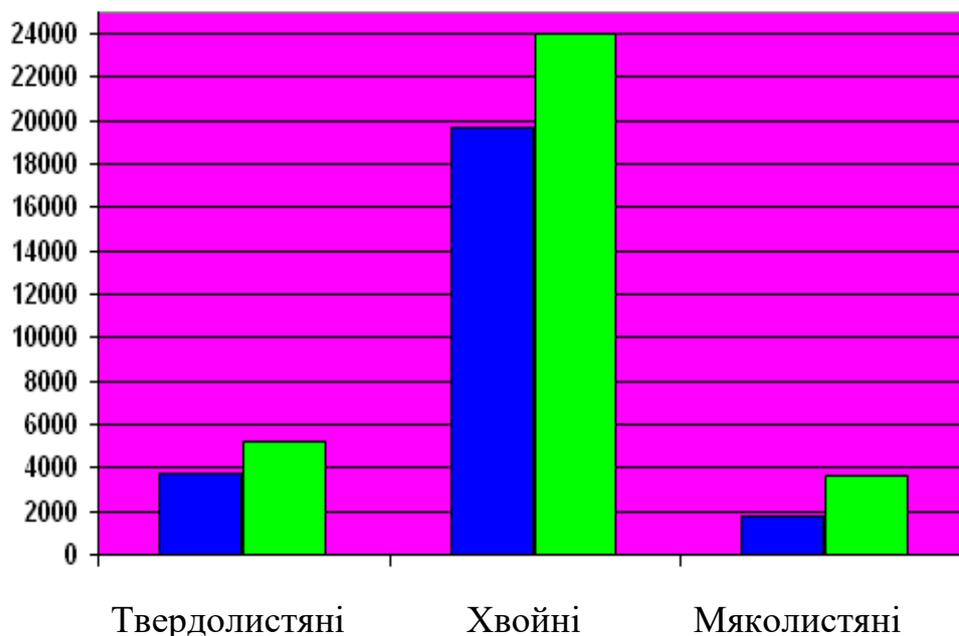

Рис. 2.3. Зміни площ лісових ділянок, вкритих лісовою рослинністю, за групами деревних порід у 2015–2024 рр. [21]

Розподіл насаджень за класами віку нерівномірний. Фактично спостерігається значне переважання середньовікових насаджень (76,4 %).

В усіх вікових групах за площею домінують деревостани середньої повноти (0,6–0,7). Найвищі середні показники повноти характерні для молодняків і середньовікових насаджень, тоді як найнижчі значення відмічають у перестиглих деревостанах.

2.4. Охорона лісу

У своїй практичній діяльності Богуславське надлісництво здійснює роботу відповідно до основних положень організації та розвитку лісового господарства, визначених проєктом попереднього лісовпорядкування.

Загальний стан меж, кварталних просік, а також збереженість межових знаків, кварталних і лісогосподарських стовпів оцінюється як задовільний.

Функції охорони та захисту лісів виконує державна лісова охорона. До її ключових завдань належать здійснення державного контролю за діяльністю лісокористувачів і власників лісів щодо дотримання вимог лісового законодавства, забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, пошкодження шкідниками та хворобами, запобігання правопорушенням, а також контроль за раціональним і цільовим використанням лісових ресурсів.

З метою зменшення можливого негативного впливу лісогосподарських заходів на біорізноманіття та збереження рідкісних і зникаючих видів флори і фауни, виявлених у межах територій планової діяльності Богуславського надлісництва, доцільним є впровадження таких заходів:

- забезпечення дотримання «сезону тиші» у період з 1 квітня по 15 червня шляхом припинення рубок на ділянках відтворення відповідно до вимог Закону України «Про тваринний світ» [28];

- з метою поєднання збалансованого ведення лісового господарства з охороною місць гніздування рідкісних видів птахів під час виконання рубок передбачати залишення охоронних зон навколо діючих гнізд у розмірах, установлених для відповідних видів, згідно з наказом Міністерства екології та природних ресурсів України № 557 від 29.12.2016 «Про додаткові заходи щодо збереження рідкісних та зникаючих видів тварин і рослин» та п. 5 Санітарних правил у лісах України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 26.10.2016 р. № 756 [32];

- недопущення вирубування або пошкодження рідкісних і цінних деревних та чагарникових видів, занесених до Червоної книги України, насінників і плюсових дерев, а також дерев із гніздами рідкісних видів птахів, включених до Червоної книги України, дуплистих і вікових дерев;

- реалізація комплексу заходів з охорони об'єктів Червоної книги України з урахуванням індивідуальних екологічних вимог кожного виду;

- застосування під час проведення рубок технологій і прийомів, що забезпечують максимальне збереження дерев, які не підлягають вирубуванню, підросту, підліску, трав'яного покриву та ґрунтів;

- здійснення лісогосподарської діяльності у повній відповідності до вимог Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд України», «Про тваринний світ», «Про Червону книгу України» [26, 27, 28, 29].

Висновки до розділу 2. Лісове господарство відіграє важливу роль в економіці району розташування. Основними напрямками його розвитку є підвищення продуктивності лісових земель, посилення санітарно-гігієнічних та оздоровчих функцій лісів, забезпечення місцевих потреб у деревині й інших лісових ресурсах.

РОЗДІЛ 3

ПРОГРАМА ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Програмою досліджень передбачено виконання комплексу польових і камеральних робіт, до складу яких входили:

- деталізація просторового розміщення кварталів і виділів лісництв Богуславського надлісництва, що безпосередньо входять до складу або прилягають до об'єктів Смарагдової мережі Ros river valley (UA0000272), Kanivske Reservoir (UA0000011) та Kanivskyi nature reserve (UA0000012);
- складання маршрутів обстеження з використанням топографічних картографічних матеріалів і даних лісовпорядкування з метою дослідження територій лісового фонду в межах ділянок лісового господарства, включених до складу об'єктів Смарагдової мережі;
- аналіз на територіях Смарагдової мережі видового складу та виявлення рідкісних і зникаючих видів флори й фауни, занесених до Червоної книги України, переліків Резолюції № 6 Бернської конвенції та інших міжнародних природоохоронних угод;
- ідентифікація типів природних оселищ, що перебувають під охороною Резолюції № 4 Бернської конвенції, та рослинних угруповань, включених до Зеленої книги України, на основі узагальнення доступних інформаційних ресурсів і наукових публікацій.

Польові дослідження проводили з використанням загальноприйнятих наукових методик, які передбачали візуальні обстеження, описові спостереження, а також опитування місцевих мешканців і спеціалістів Богуславського надлісництва з метою уточнення даних щодо поширення окремих видів рослин і тварин.

Камеральний етап робіт включав опрацювання та аналіз наукової літератури, систематизацію і аналіз просторової інформації щодо розташування та меж об'єктів Смарагдової мережі.

Характеристику об'єктів Смарагдової мережі здійснювали з використанням інтерактивної карти <http://emerald.net.ua/> та навчально-

методичного видання «Смарагдова мережа в Україні» [20, 33]. Основний акцент зроблено на дослідженні природних оселищ і популяцій видів флори та фауни, охорона яких передбачена вимогами Бернської конвенції.

Для ідентифікації та опису природних оселищ застосовували чинну класифікацію оселищ EUNIS [16, 39]. Назви та коди оселищ використовувалися відповідно до актуальної редакції класифікації EUNIS. Зазначена система має ієрархічну будову, що передбачає поділ кожного типу оселищ на підтипи різних рівнів; при цьому кожен кінцевий тип, включений до переліків Резолюції № 4, охоплює ознаки всіх вищих ієрархічних рівнів, до яких він належить.

Паралельно здійснювалося зіставлення виявлених природних оселищ з їх аналогами, наведеними у Зеленій книзі України [10] та Національному каталозі біотопів України, які узагальнюють інформацію про повний спектр біотопів України [2].

Дослідження основних, рідкісних і зникаючих видів фауни проводили на підставі попереднього аналізу матеріалів лісовпорядкування лісового фонду та іншої доступної інформації щодо поширення та локалізації видів у межах лісового фонду підприємства [1, 21].

У ході роботи опрацьовано та проаналізовано дані з відкритих офіційних джерел, зокрема:

- Звіт зі стратегічної екологічної оцінки проєкту програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік [9];
- офіційні переліки регіонально рідкісних видів рослин адміністративних територій України [1, 17];
- Перелік регіонально рідкісних і зникаючих видів рослин Київської області [19];
- Регіональна схема формування екологічної мережі Київської області [30];

- Звіт за результатами післяпроектного моніторингу впливу на довкілля (до початку реалізації планованої діяльності), філія «Богуславське лісове господарство» ДП «Ліси України», 2024 р.
- Екологічний паспорт Київської області [7];
- Реєстр об'єктів природно-заповідного фонду Київської області [31];
- програмне забезпечення Emerald Network Viewer [20].

Назви видів флори та фауни, типів рослинних угруповань і природних оселищ наводили відповідно до номенклатури, прийнятої у фаховій науковій літературі [5, 10, 13, 35, 40]. Види рослин і тварин, зафіксовані під час польових досліджень, ідентифікувалися з використанням спеціалізованих визначників та наукових джерел, після чого їх порівнювали з переліками видів, що підлягають особливій охороні на території області, списками Червоної книги України, Резолюцією № 6 Бернської конвенції, переліками МСОП і CITES [12, 19, 22–24, 36, 37].

Висновки до розділу 3. У розділі обґрунтовано логічну послідовність і зміст основних етапів дослідження, що поєднували камеральні та польові методи. Обрані методики відповідають специфіці об'єкта дослідження та загальноприйнятим науковим підходам, що забезпечило достовірність і репрезентативність отриманих результатів.

РОЗДІЛ 4

ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТІВ СМАРАГДОВОЇ МЕРЕЖІ БОГУСЛАВСЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА

4.1. Території Смарагдової мережі в межах Богуславського надлісництва

Офіційний список територій Смарагдової мережі України налічує 377 об'єктів. [9]. Серед них – 21 об'єкт розміщений у межах Київської області (рис. 4.1).

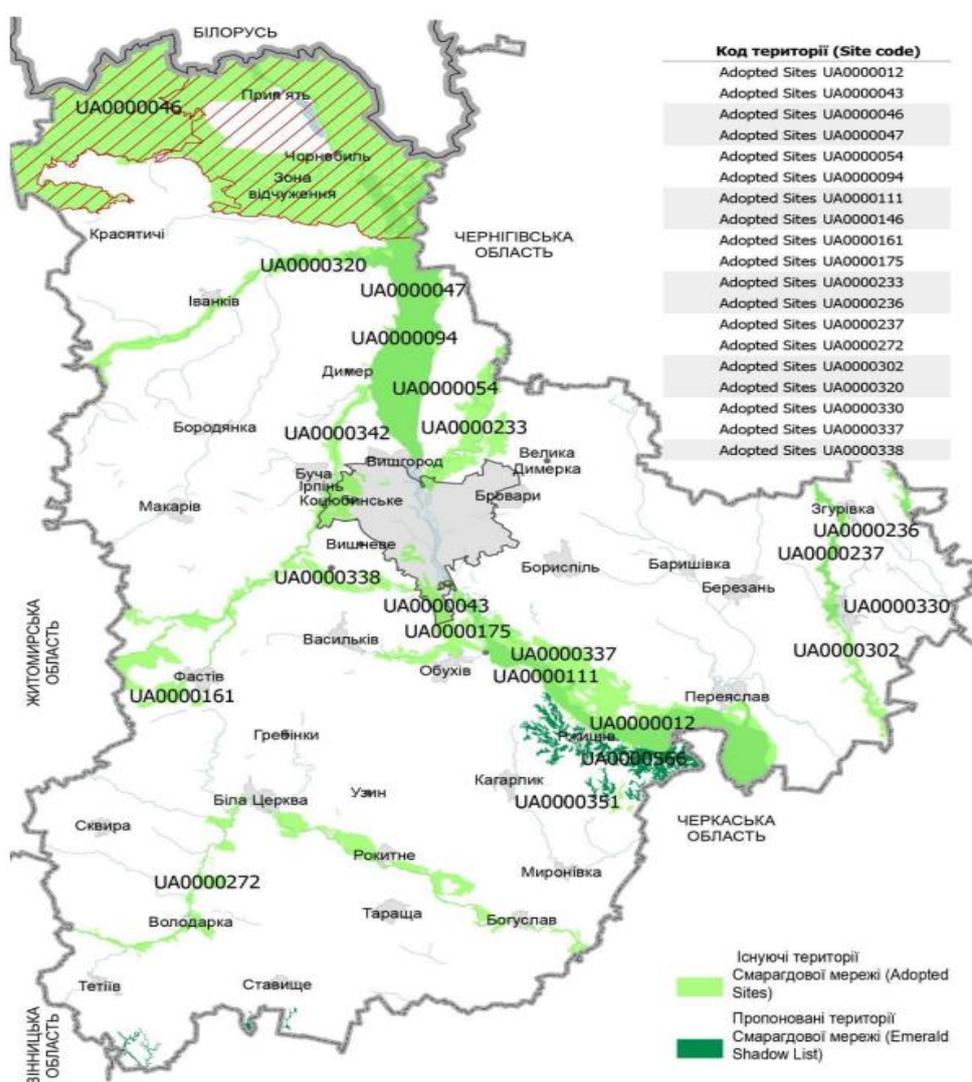

Рис. 4.1. Розміщення територій Смарагдової мережі Київської області [9]

Зазначені території займають 3,2 % площі області. Передусім до складу Смарагдової мережі були включені найбільш досліджені природоохоронні об'єкти Київської області, формування та наукове обґрунтування яких розпочалося ще на початку ХХ ст.

До складу Смарагдової мережі в межах області входять як ділянки природно-заповідного фонду, так і інші природні території, що відповідають критеріям Бернської конвенції. Серед найбільш відомих – Ірпінсько-Бучанський лісовий масив, Трахтемирівський півострів, Зона заплав річок Тетерів і Десна, Жуків острів, Межигір'я, а також низка болотних і лісових комплексів у північних районах області.

Об'єкти Смарагдової мережі охоплюють різноманітні типи природних оселищ: широколистяні та мішані ліси, заплавні луки, болота, озера та річкові заплави. Вони є місцем існування численних видів, занесених до Червоної книги України, а також видів, що охороняються на європейському рівні. Наявність таких територій в області є важливим інструментом екологічної стабільності регіону та свідчить про високий природоохоронний потенціал Київщини.

Тривала господарська діяльність істотно трансформувала природне середовище Київської області, що призвело до змін майже всіх компонентів ландшафту – рослинного і тваринного світу, ґрунтів, ґрунтових і підземних вод. У результаті первинна природна рослинність збереглася лише у важкодоступних ділянках – на заболочених територіях заплав, схилах річкових долин та окремих фрагментах лісових масивів.

Інтенсивний антропогенний вплив спричиняє глибоку трансформацію середовищ існування рослин і тварин, що, у свою чергу, суттєво впливає на видовий та кількісний склад флори і фауни регіону. Однією з головних загроз для біорізноманіття Київщини є скорочення площ і фрагментація природних ландшафтів, які слугують середовищем існування для багатьох видів.

До основних негативних факторів належать:

- інтенсивне сільське господарство;

- вилучення земель під забудову та транспортну інфраструктуру;
- забруднення компонентів природного середовища.

Ці процеси призводять до втрати біорізноманіття та деградації природних екосистем.

Попри те, що частка територій природно-заповідного фонду Київської області становить 10,41 % адміністративної площі, стан таких територій залишається вразливим. На них негативно впливають незаконне використання природних ресурсів, порушення режиму охорони, а також лісові пожежі, що знищують лісові екосистеми та місця існування рідкісних і цінних видів.

Лісова рослинність у межах смарагдових об'єктів Київської області характеризується флористично насиченими листяними лісами, у складі яких домінують дуб звичайний, граб звичайний, липа серцелиста, ясен звичайний, клен гостролистий, а також береза повисла й осика. Окрім цього, поширені дубово-соснові насадження, у трав'яному покриві яких поєднуються бореальні та неморальні види. Помітне значення мають також вільшаники з участю берези повислої.

Різноманіття ландшафтних умов зумовлює мозаїчне поєднання лісових масивів із ділянками сосново-дубових, дубово-грабових та чистих соснових лісів. Збереглися окремі фрагменти старовікових дібров, у яких переважають ліщиново-яглицеві угруповання. Дубово-грабові ліси представлені переважно крушиново-ліщиново-яглицевими ценозами, типовими для території Українського Полісся.

До об'єктів Смарагдової мережі Богуславського надлісництва належать окремі квартали та виділи, а саме: до Ros river valley (UA0000272) включено лісовий фонд Богуславського, Бушевського, Ольшаницького і Поташнянського лісництв; Kanivske Reservoir (UA00000111) – Ржищівського, Стайківського і Ходорівського; Kanivskyi Nature Reserve (UA0000012) – Ходорівського лісництва, загальною площею 166729,07 га.

До Смарагдової мережі Ros river valley (UA0000272) включено кв. 10, 11 і кв. 81–84 Богуславського лісництва (рис. 4.2).

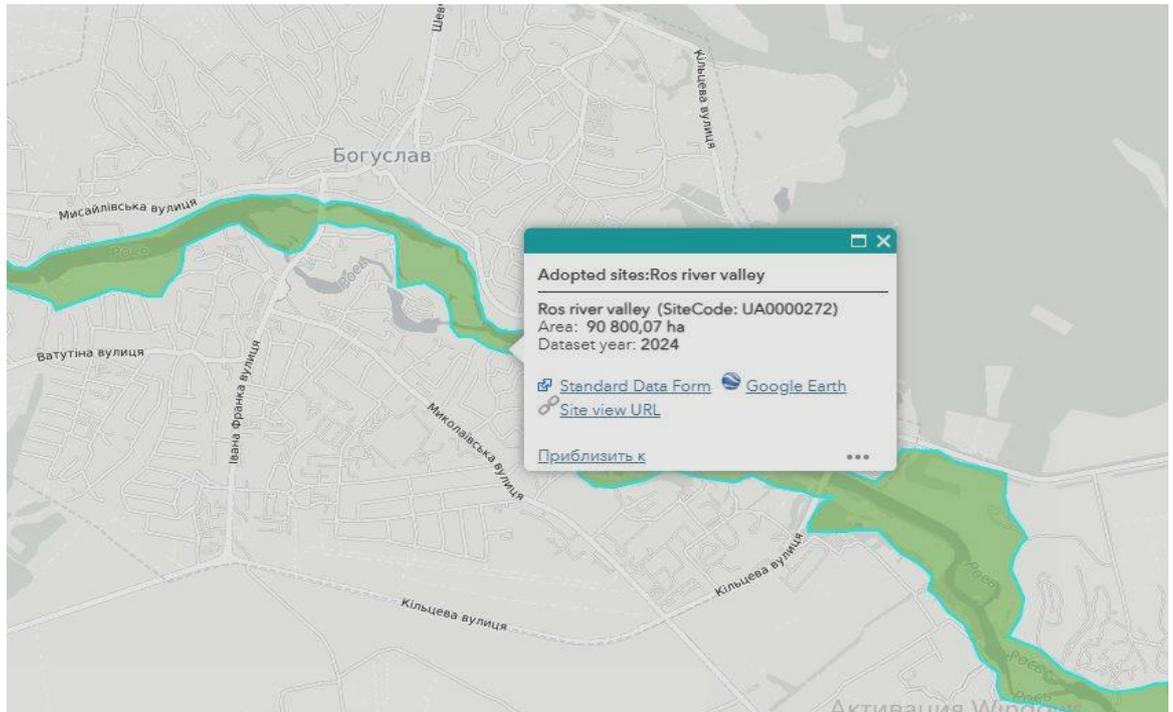

Рис. 4.2. Розміщення об'єкта Смарагдової мережі Ros river valley (UA0000272) у Богуславському лісництві

Джерело: <https://emerald.eea.europa.eu/>

Орнітологічний заказник «Саварка» розташований у межах Ольшаницького лісництва (кв. 10 і 13) входить до складу смарагдового об'єкта Ros river valley (UA0000272).

До об'єкта Смарагдової мережі Ros river valley (UA0000272) також віднесено квартали 1–6 Поташнянського лісництва, квартали 1–16, і 90 і 93 – Бушівського лісництва.

У межі смарагдового об'єкта Kanivske Reservoir (UA00000111) включено квартали 12–15 і 20 Стайківського лісництва.

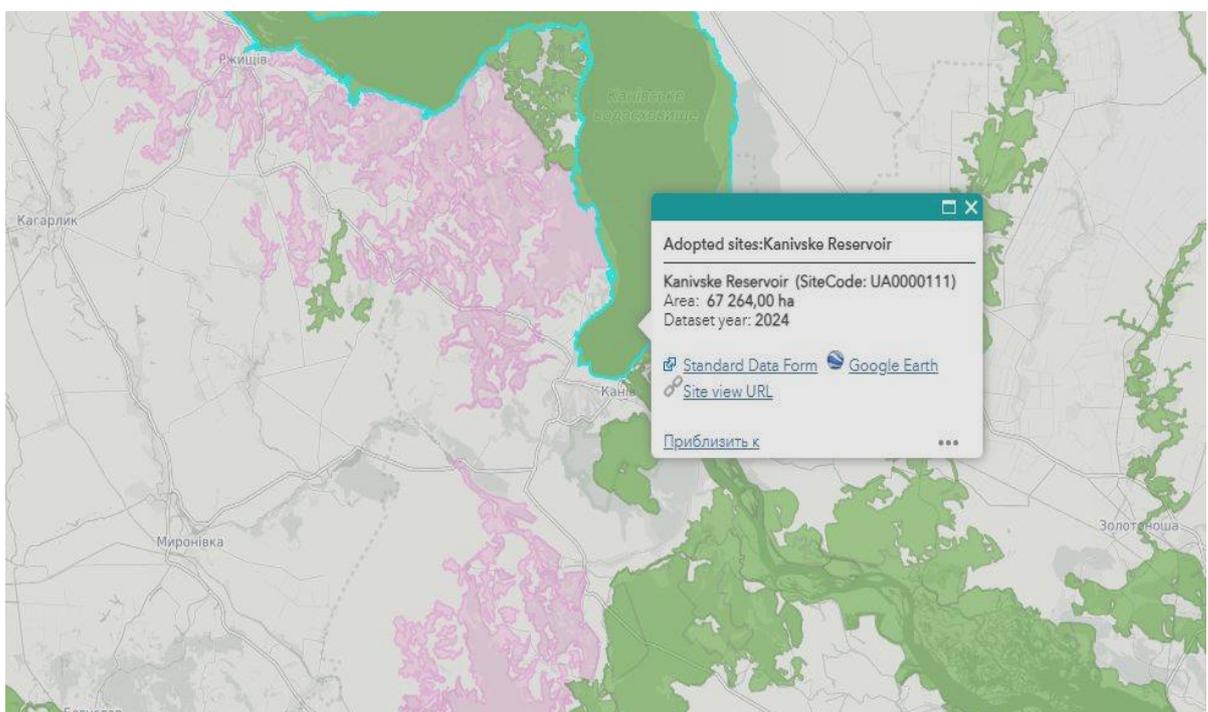
Ландшафтний заказник місцевого значення урочище «Калинове», що знаходиться у Стайківському лісництві (кв. 13), також включено до об'єкта Смарагдової мережі Kanivske Reservoir (UA00000111).

Кwartали Ходорівського лісництва включені до об'єкту Смарагдової мережі Kanivske Reservoir (UA00000111) і співпадають за площею

з регіональним ландшафтним парком «Трахтемирів» (Ходорівське лісництво 1–3, 7–10, 11, 21–48).

Ландшафтний заказник «Ржищівський» займає територію Ржищівського лісництва (кв. 1, 3, 4, 7, 8, 11, 16, 17, 19, 22, 27, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 46, 47, 48, 49), які включено до об'єкту Смарагдової мережі Kanivske Reservoir (UA00000111) (рис. 4.3).

Рис. 4.3. Розміщення об'єкта Смарагдової мережі Kanivske Reservoir (UA00000111) у Ржищівському лісництві

Джерело: <https://emerald.eea.europa.eu/>

До об'єкту Смарагдової мережі Kanivske Reservoir (UA00000111) включено також кв. 1, 4, 7, 11, 15–17, 32–36, 50, 51 Ржищівського лісництва. Окремі квартали і виділи лише межують з об'єктом, а саме: кв. 11 вид. 3 і 20 – межують, а деякі включені частково: кв. 33 вид. 11; кв. 36 вид 3 і 5.

До об'єкту Смарагдової мережі Kanivskyi Nature Reserve (UA0000012) повністю включено кв. 30 вид. 8 Ходорівського лісництва, кв. 30 вид. 7, 10, 11, 12 – частково та кв. 30 вид. 3 і 5 – межують (рис. 4.4).

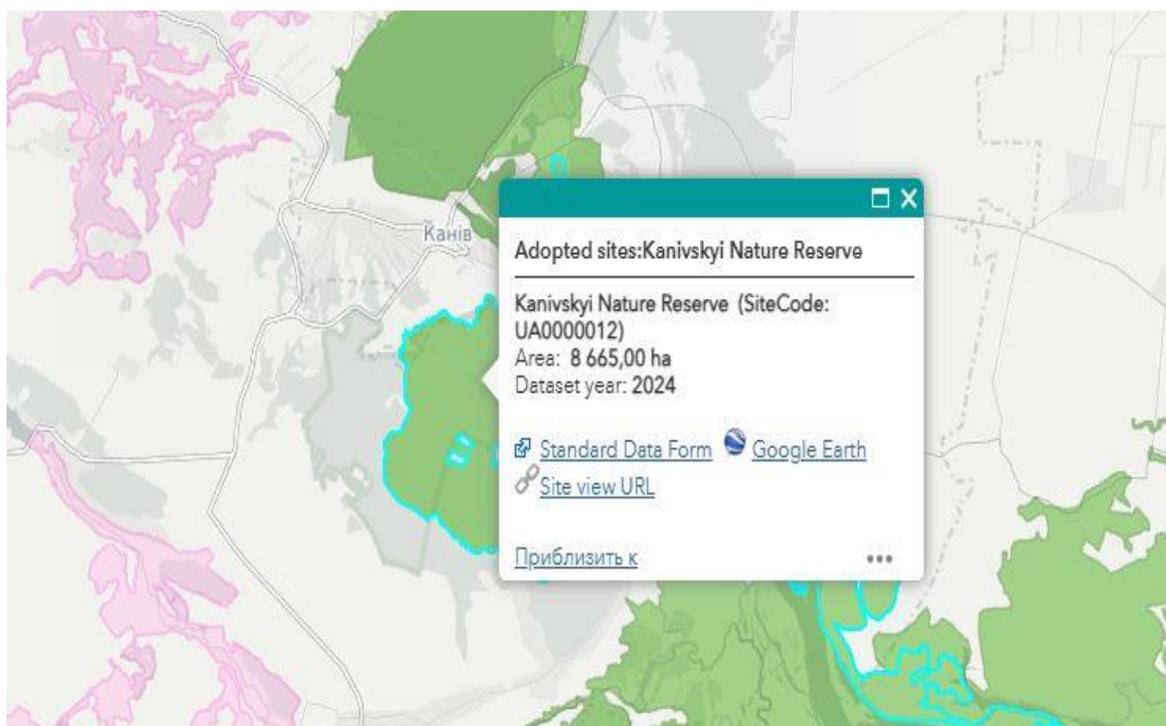

Рис. 4.4. Розміщення об'єкта Смарагдової мережі Kanivskyi Nature Reserve (UA0000012) у Ходорівському лісництві

Джерело: <https://emerald.eea.europa.eu/>

Загальну кількість рідкісних видів тварин, рослин та природних оселищ у об'єктах мережі Богуславського надлісництва наведено у табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Загальна характеристика об'єктів Смарагдової мережі

Код об'єкта	Назва об'єкта	Площа, га	Кількість видів рослин	Кількість видів тварин	Кількість оселищ	Разом
UA0000272	Ros river valley (долина річки Рось)	90 800,07	3	13	23	39
UA0000011	Kanivske Reservoir (Канівське водосховище)	67 264,00	7	80	19	106
UA0000012	Kanivskyi Nature Reserve (Канівський природний заповідник)	8 665,00	7	80	17	104

У межах об'єкта Смарагдової мережі Ros river valley (UA0000272) під охороною відповідно до Резолюції № 4 Бернської конвенції перебувають 23 типи природних оселищ, а згідно з Резолюцією № 6 – 16 видів флори і фауни. Загальна кількість цінних таксонів у межах цього об'єкта становить 39.

В об'єкті Kanivske Reservoir (UA0000011) під охороною Резолюції № 6 Бернської конвенції знаходиться 89 таксонів, серед яких 7 видів рослин і 80 видів тварин. Водночас, відповідно до Резолюції № 4 тут охороняються 19 типів природних оселищ. Загалом, на території цього об'єкта зафіксовано 106 одиниць, що мають природоохоронну цінність.

У межах об'єкта Смарагдової мережі Kanivskyi nature reserve (UA0000012) під охороною Резолюції № 6 Бернської конвенції перебуває 88 таксонів, з яких 7 належать до рослинного світу та 80 – до тваринного. Під охороною Резолюції № 4 Бернської конвенції в цьому об'єкті визначено 17 типів природних оселищ.

Крім того, на територіях лісового фонду, включених до складу об'єктів Смарагдової мережі, розміщені також об'єкти природно-заповідного фонду. Так, до об'єкта Ros river valley (UA0000272) Смарагдової мережі входить орнітологічний заказник «Саварка» (Ольшаницьке лісництво, кв. 10, 13); Kanivske Reservoir (UA0000011) входять ландшафтний заказник місцевого значення «Урочище «Калинове» (Стайківське лісництво, кв. 13), ландшафтний заказник «Ржищівський» (Ржищівське лісництво, кв. 1, 3, 4, 7, 8, 11, 16, 17, 19, 22, 27, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 46, 47, 48, 49) та регіональний ландшафтний парк «Трахтемирів» (Ходорівське лісництво 1-3, 7-10, 11, 21-48).

4.2. Рідкісні види рослин і тварин

Опрацювання матеріалів лісовпорядкування Богуславського надлісництва, а також аналіз опублікованих результатів інвентаризації флори і фауни регіону [17, 19, 34] дали змогу визначити видовий склад рідкісних і

зникаючих представників рослинного та тваринного світу, занесених до Червоної книги України та додатків CITES, які зустрічаються на територіях Смарагдової мережі. Відповідно до попередніх узагальнених даних, у межах Богуславського надлісництва виявлено зростання 7 видів рідкісних і зникаючих рослин (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Рідкісні види рослин, які зустрічаються на території Смарагдової мережі Богуславського надлісництва

№ з/п	Українська назва виду	Латинська назва виду	Лісництво	Охоронний статус
1	Цибуля ведмежа	<i>Allium ursinum</i> L.	Поташнянське, Бушівське	Червона книга України
2	Скополія карніолійська	<i>Scopolia carniolica</i> Jacq.	Бушівське	Червона книга України
3	Підсніжник звичайний	<i>Galanthus nivalis</i> L.	Поташнянське	Червона книга України
4	Зозулині черевички справжні	P 1902* <i>Cypripedium calceolus</i> L.	Ржищівське	Резолюція №6 Бернської конвенції
5	Півники угорські	P 4097* <i>Iris aphylla</i> L. ssp. <i>hungarica</i>	Бушівське	Резолюція №6 Бернської конвенції
6	Юринея волошководна	P 1805* <i>Jurinea cyanoides</i> (L.) Rchb.	Поташнянське	Резолюція №6 Бернської конвенції
7	Сон розкритий	P 1477* <i>Pulsatilla patens</i> (L.) Mill.	Поташнянське	Резолюція №6 Бернської конвенції

Примітка: * - код виду, який знаходиться під охороною Резолюції № 6 Бернської конвенції

Серед виявлених таксонів три види рослин занесені до Червоної книги України. Окрім цього, в межах об'єкта Смарагдової мережі Ros river valley (UA0000272) попередньо зафіксовано чотири види рослин, що мають міжнародний охоронний статус відповідно до Резолюції № 6 Бернської конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі: *Cypripedium calceolus*, *Iris aphylla* ssp. *hungarica*, *Jurinea cyanoides*, *Pulsatilla patens*.

Аналіз опублікованих матеріалів і робочих звітів експертних обстежень з інвентаризації фауни Богуславського надлісництва засвідчив, що його територія може слугувати оселищем для окремих рідкісних видів тварин, занесених до Червоної книги України. Зокрема, умови території є потенційно придатними для існування популяцій рідкісних дендрофільних рукокрилих і хижих ссавців, копитних тварин, представників родин Дятлоподібні, Горобцеподібні і денних хижих птахів, що гніздяться у лісових насадженнях (додаток А). Загалом у межах території зафіксовано 80 видів тварин.

Близьке розташування лісів надлісництва до заплав річок Рось і Дніпро зумовлює високу ймовірність появи різних груп сезонно мігруючих птахів. Переважають навколоводні види (гусеподібні, журавлеподібні, лелекоподібні) та хижі птахи (соколоподібні).

Серед земноводних відмічено шість видів: тритон звичайний, ропуха сіра, ропуха зелена, квакша, жаба часникова та жаба гостроморда. Хоча ці види не занесені до Червоної книги України або переліків МСОП, вони перебувають під охороною відповідно до Резолюції № 6 Бернської конвенції (додаток А).

Серед плазунів на дослідженій території зафіксовано шість видів, зокрема черепаху болотяну, яка має охоронний статус у Червоному списку Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) та відповідно до положень Бернської конвенції. Веретільниця ламка, мідянка звичайна, ящірка прудка, вуж звичайний і гадюка звичайна також перебувають під охороною Резолюції № 6 Бернської конвенції. Водночас мідянка звичайна внесена до Червоної книги України.

Орнітофауна представлена 47 видами птахів, усі з яких охороняються Бернською конвенцією (Додаток А). До видів, занесених до Червоної книги України, належать підорлик малий, змієїд і голуб-синяк. Ці види, а також яструб великий, яструб малий, канюк звичайний, підсоколик великий, сова вухата та сова сіра, додатково перебувають під охороною відповідно до Конвенції CITES. Інші птахи, зокрема зозуля, дрімлюга, крутиголовка, жовна

чорна, жовна сива, дятел звичайний та інші, мають охоронний статус у межах Бернської конвенції, проте не внесені до Червоної книги України.

Серед 21 виду ссавців, виявлених на території об'єктів Смарагдової мережі надлісництва 11 видів занесено до Червоної книги України: це переважно види з родини Рукокрилі (Додаток А). Два види (видра річкова та нічниця ставкова) мають статус у Червоному списку МСОП (Міжнародний союз охорони природи). Усі ссавці перебувають під охороною Резолюції № 6 Бернської конвенції, що свідчить про значущість досліджуваної території для збереження рідкісної фауни.

Виявлення рідкісних та зникаючих видів фауни і флори у Богуславському надлісництві потребує більш детальних обстежень території протягом різних сезонів року під час моніторингу даних ділянок.

4.3. Оселищна характеристика об'єктів Смарагдової мережі

Природні оселища являють собою комплекси, сформовані поєднанням біологічних видів і певних абіотичних умов. У 1996 році Постійний комітет Бернська конвенція ухвалив Резолюцію № 4, якою затверджено переліки типів оселищ, що підлягають охороні шляхом формування Смарагдової мережі [38]. Починаючи з 2010 року, Резолюція № 4 базується на класифікації EUNIS, розробленій Європейським агентством з охорони навколишнього середовища та його Європейським центром з біологічного різноманіття [16].

Саме наявність природних оселищ, визначених цією класифікацією, є однією з ключових підстав для відбору територій до складу Смарагдової мережі. Ділянки, на яких вони збереглися, мають особливу цінність і унікальність у загальноєвропейському масштабі, а їх охорона розглядається як відповідальність кожної держави, на території якої такі оселища існують.

У межах об'єкта Смарагдової мережі Ros river valley (UA0000272) Богуславського надлісництва зафіксовано 23 типи природних оселищ, що

перебувають під охороною Резолюції № 4 Бернської конвенції [Звіт за результатами післяпроектного моніторингу впливу на довкілля].

Найбільші площі займають біотопи С.1.223 – вільноплаваючі угруповання *Stratiotes aloides* (100,0 га), С.2.34 – евтрофна рослинність повільнотекучих водотоків (77,0 га) та С.2.27 – мезотрофна рослинність швидкотекучих водотоків (70,0 га).

В об'єкті Kanivske Reservoir (UA00000111) зафіксовано 19 типів природних оселищ, які під охороною Резолюції 4 Бернської конвенції, за площею переважають природні оселища типів G3.4232: Сарматські ліси степової зони з *Pinus sylvestris* (250,0 га), G1.11: Прирічкові вербові ліси (200,0 га) та G1.3: Средземноморські заплавні ліси (200,0 га).

В об'єкті Kanivskyi nature reserve (UA0000012) 17 типів природних оселищ під охороною Резолюції 4 Бернської конвенції, за площею переважає природне оселище G1A1: Ліси з домінуванням *Quercus*, *Fraxinus*, *Carpinus betulus* на евтрофних і мезотрофних ґрунтах, яке займає площу 3500,0 га.

Із групи С Континентальні поверхневі води – в об'єктах Смарагдової мережі Богуславського надлісництва належать наступні типи природних оселищ:

С1.22 Вільноплаваючі угруповання мезотрофних водойм:

С1.223 Вільноплаваючі скупчення *Stratiotes aloides* (водяний різак звичайний);

С1.224 Вільноплаваючі колонії *Utricularia australis* (пухирник південний) та *Utricularia vulgaris* (пухирник звичайний);

С1.225 Вільноплаваючі осередки *Salvinia natans*. Вільноплаваючі угруповання Центральної та Східної Європи з домінуванням вільно плаваючої папороті *Salvinia natans* (сальвінія плаваюча).

С1.226 Вільноплаваючі угруповання *Aldrovanda vesiculosa* (альдрованда пухирчаста).

C1.32 Вільноплаваюча рослинність евтрофних водойм.

C1.33 Вкорінена занурена рослинність евтрофних водойм.

C1.34 Укорінена плаваюча рослинність евтрофних водойм:

C1.3411 Угрупування водяних жовтеців на мілководдях;

C1.3413 Зарості *Hottonia palustris* (плавушник болотяний) на мілководдях.

Серед аналогів, наведених у Зеленій книзі України, у межах мезотрофних і евтрофних водойм зафіксовано такі рослинні угруповання:

135 – угруповання формації альдрованди пухирчастої (*Aldrovandeta vesiculosae*);

137 – угруповання формації водяного горіха плаваючого (*Trapa natantis*);

139– угруповання формації водяного жовтецю Ріона (*Batrachietea rionii*);

140 – угруповання формації глечиків жовтих (*Nuphareta luteae*);

143 – угруповання формації куширу донського (*Ceratophylleta tanaitici*);

144 – угруповання формації куширу напівзануреного (*Ceratophylleta submersi*);

145 – угруповання формації латаття білого (*Nymphaeeta albae*);

146 – угруповання формації латаття сніжно-білого (*Nymphaeeta candidae*);

150 – угруповання формації плавуна щитолистого (*Nymphoideta peltatae*);

153 – угруповання формації рдесника альпійського (*Potamogetoneta alpini*);

154 – угруповання формації рдесника довгого (*P. praelongi*);

155 – угруповання формації рдесника сарматського (*P. sarmatici*);

156 – угруповання формації рдесника туполистого (*P. obtusifolii*);

158 – угруповання формації ряски горбатої (*Lemneta gibbae*);

159 – угруповання формації сальвінії плаваючої (*Salvinieta natantis*) [10].

В Kanivskyi nature reserve (UA0000012) біотоп С1.225 займає найменшу площу 0,2 га і С1.3411 0,1 га.

В UA0000272 серед біотопів С.1.223 займає найбільшу площу – 100,0 га, інші С1.224 і С1.225 – по 10,0 га; С1.32 – 18,0 га, С1.33 – 1,0 га, С1.3411–29,9 га, С1.3413 – 11,5 га.

Природні оселища поширені у мезотрофних, мезоевтрофних та евтрофних водоймах із повільною течією або за її повної відсутності. Вони переважно приурочені до мілководних ділянок водних об'єктів із невеликою глибиною води (50–100 см) та мулистими донними відкладами. У водоймах зі значною глибиною або за умов інтенсивної течії формуються лише розріджені ценози. Оселища здебільшого пов'язані з мулистими, рідше піщаними чи торф'янистими донними відкладами, які характеризуються високим, а інколи помірним, вмістом органічних і азотистих сполук. За вертикальною структурою вони представлені трьома ярусами, серед яких найбільш розвиненими є підводний і наводний. Надводний ярус формується нечасто, має розріджену будову та складається з повітряно-водних видів.

С2 Поверхневі текучі води:

С2.27 Мезотрофна рослинність швидких водотоків.

Занурені і плаваючі угруповання водних рослин Палеарктичних швидких водотоків, помірно багатих на поживні речовини. Переважає угруповання водяного жовтецю плаваючого (*Batrachium fluitans* (Lam.) Wimm.)

С2.28 Евтрофна рослинність швидкотекучих водотоків.

Цей тип оселищ представлений зануреними та плаваючими угрупованнями водних рослин Палеарктичних водотоків із швидкою течією, що характеризуються високим вмістом поживних речовин. Аналогами у Зеленій книзі України частково є угруповання формації водяного жовтецю плаваючого (*Batrachietta fluitantis*) [10].

Біотоп сформований одно- або двоярусними рослинними угрупованнями, утвореними вкоріненими видами, які поширені вздовж основного русла в проточних водах струмків, каналів і річок, у постійних або тимчасових водоймах із проточною водою.

C2.33 Мезотрофна рослинність повільнотекучих водотоків.

Оселища представлені зануреними й плаваючими угрупованнями водних рослин Палеарктичних повільнотекучих водотоків, помірно забезпечених поживними речовинами. У фітоценозах переважають угруповання водяного жовтецю плаваючого, латаття білого та рдесника туполистого.

C2.34 Евтрофна рослинність повільнотекучих водотоків.

Цей тип оселищ охоплює занурені й плаваючі угруповання водних рослин Палеарктичних повільнотекучих водотоків, багатих на поживні речовини. Аналоги в Зеленій книзі України для цього біотопу відсутні.

У межах об'єкта Ros river valley (UA0000272) площа біотопу C2.33 становить 17,0 га, тоді як біотоп C2.34 займає 77,0 га. В об'єкті Kanivskyi nature reserve (UA0000012) площа біотопу C2.33 становить 0,2 га.

C3 Літоральна зона континентальних поверхневих водойм.

C3.4 Маловидові зарості низькорослої прибережно-водної та земноводної рослинності.

До цього типу належать зарості молодильника вздовж берегів оліготрофних озер, угруповання настурції лікарської (*Nasturtium officinale*) у струмках, а також середземноморські карликові дернини представників роду Комиш. Дане природне оселище зафіксоване виключно в межах об'єкта UA0000012 на площі 1,0 га.

C3.5 Періодично затоплювані береги з піонерною та ефемерною рослинністю.

C3.51 Євро-сибірські низькорослі однорічні земноводні угруповання (за винятком угруповань ситнику жаб'ячого – C3.5131). Це низькорослі оліго- та мезотрофні однорічні угруповання, що формуються на

оголених ділянках мулу та піску. Для них характерна наявність наземних форм земноводних видів і однорічних рослин. Зазначене природне оселище трапляється лише в межах Kanivskyi nature reserve (UA0000012) та займає площу 0,3 га.

Природні оселища групи D — трясовини, верхові та низинні болота.

D5 Осокові та очеретяні зарості, переважно без застійного зволоження.

D5.2 Зарості великих осок без тривалого застою води. Цей тип оселищ представлений наземними угрупованнями високорослих видів родів *Carex*, *Cladium* та *Scyperus*, які формують, як правило, маловидові або монодомінантні скупчення на заболочених ґрунтах. Такі види також трапляються у складі прибережної рослинності вздовж берегів водойм. Аналоги в Зеленій книзі України для цього оселища відсутні. Даний тип природного оселища зафіксований лише в межах Ros river valley (UA0000272) на площі 0,5 га.

Природні оселища групи E – трав'яні угруповання та угіддя з домінуванням різнотрав'я, мохів або лишайників.

E1 Сухі трав'яні угруповання:

E1.11 Євро-сибірські угруповання на уламках скель. Ці оселища формуються переважно однорічними рослинами, сукулентами та напівсукулентами на розкладених кам'янистих поверхнях уступів, виступів і скельних брил із вапняковими або кременистими ґрунтами, які часто зазнають порушень унаслідок ерозійних процесів. Домінують такі види, як гусимець прямий, ломикамінь трилопатевий, представники родів *Молодило*, *Зірочник* та інші. Аналогами у Зеленій книзі України є угруповання класів *Asplenietea trichomanis*, *Sedo-Scleranthetea*, *Festuco-Brometea*, *Verrucarietea nigrescentis*, *Collematetea cristati* [10]. Оселище трапляється лише в Ros river valley (UA0000272) на площі 5 га.

E1.2 Багаторічні трав'яні кальцифітні угруповання та степи.

Аналоги у Зеленій книзі України представлені формаціями: карагани скіфської (*Caraganeta scythicae*), ковили Браунера (*Stipeta braunerii*), ковили волосистої (*S. capillatae*), ковили Залеського (*Stipeta zalesskii*), ковили Лессінга (*S. lessingiana*), ковили найкрасивішої (*S. pulcherrimae*), ковили понтійської (*S. ponticae*), ковили української (*S. ucrainicae*), мигдалю низького (*Amygdaleta nanae*), пирію ковилолистого (*Elytrigieta stipifoliae*) [10]. Даний тип оселищ зафіксований лише в межах Ros river valley (UA0000272) та займає площу 10 га.

E3.4 Вологі та сирі евтрофні й мезотрофні луки.

Аналоги у Зеленій книзі України відсутні. Оселища представлені вологими евтрофними та мезотрофними трав'яними угрупованнями і заплавними луками бореальної та неморальної зон із домінуванням злаків і комишів. У межах лісового фонду вони приурочені до понижених форм рельєфу та низин. Даний тип оселищ трапляється лише в Kanivskyi nature reserve (UA0000012) на площі 30 га.

E5.4 Вологі високотравні та папоротеві узлісся і луки.

Аналоги у Зеленій книзі України відсутні. Природне оселище виявлене виключно в межах Kanivskyi nature reserve (UA0000012) та займає площу 8га.

Група F – пустища, чагарникові угруповання та тундрові формації.

F9.1 Прирічкові чагарники.

Аналогів у Зеленій книзі України немає. До природних прирічкових чагарників належать чагарникові зарості широколистяних верб, а також угруповання *Alnus* spp. (вільха). У трав'яному покриві переважають костриця овеча (*Festuca ovina*) або конвалія травнева (*Convallaria majalis*). Це природне оселище поширене в межах Kanivskyi nature reserve (UA0000012) на площі 200 га та в Ros river valley (UA0000272) – на площі 3 га.

Група G – ліси та інші заліснені землі.

G1 Широколистяні листопадні ліси:

G1.1 Прирічкові та галерейні ліси з домінуванням *Alnus*, *Betula*, *Populus* або *Salix*.

Це чагарникові та деревні формації з переважанням різних видів верб, які прилягають до водотоків, регулярно зазнають затоплення.. Оселище виявлено в Kanivskyi nature reserve (UA0000012) на площі 150 га та в Ros river valley (UA0000272) – 55 га.

G1.3 Середземноморські заплавні ліси.

Аналогів в Зеленій книзі України немає. Угрупування сформовані деревними видами, стійкими до частого й тривалого затоплення поверхневими або ґрунтовими водами. Природне оселище зафіксоване виключно в межах Kanivskyi nature reserve (UA0000012) на площі 150 га.

G1.7 Термофільні листопадні ліси.

Аналоги у Зеленій книзі України не представлені. Поширені переважно в лісовій зоні на свіжих ґрунтах середньої трофності (лісорослинні умови C₂, B₂): дерново-підзолистих, світло-сірих, іноді дерново-карбонатних і бурих лісових. За видовим різноманіттям ці ліси належать до найбагатших лісових біотопів Європи. Оселище трапляється лише в Kanivskyi nature reserve (UA0000012) на площі 30 га.

G1.8 Ацидофільні дубові ліси.

Аналоги у Зеленій книзі України представлені такими угрупуваннями: ацидофільні скельнодубові ліси (*Querceta petraeae*); скельнодубові жовторододендронові ліси (*Querceta (petraeae) rhododendrosa (lutei)*); частково – ялицево-звичайнодубові ліси (*Abieto (albae)–Querceta (roboris)*) та звичайнососново-скельнодубові ліси (*Pineto (sylvestris)–Querceta (petraeae)*) [10]. Оселище виявлене лише в Kanivskyi nature reserve (UA0000012) на площі 100 га.

G1.A1 Ліси *Quercus* – *Fraxinus* – *Carpinus betulus* на евтрофних і мезотрофних ґрунтах.

Дубово-ясенево-грабові ліси, приурочені до евтрофних і мезотрофних ґрунтів. Природне оселище поширене в межах UA0000012 на площі 3500 га, а також у UA0000272 – 9 га.

G3 Хвойні ліси.

G3.4 Ліси з *Pinus sylvestris* на південь від тайги:

G3.42 Середньоєвропейські ліси з *Pinus sylvestris*

G3.423 Степові соснові ліси західної Євразії:

G3.4232 Сарматські ліси степової зони з *Pinus sylvestris*.

Аналоги в Зеленій книзі України відсутні. Вони представлені континентальними ксерофітними борами, які поширені на борових терасах річок у межах лісостепової та степової природних зон. Дане природне оселище трапляється в межах Kanivskyi nature reserve (UA0000012) на площі 120 га, а також у складі об'єкта Ros river valley (UA0000272) – на площі 15 га.

Група X – комплекси оселищ.

X18 Степи, що перебувають у стадії заростання лісовою рослинністю.

Аналогами у Зеленій книзі України є угруповання формації ковили вузьколистої (*Stipeta tirsae*) [10]. Це природне оселище зафіксоване виключно в межах Ros river valley (UA0000272) та займає площу 10 га.

X35 Континентальні піщані дюни.

Аналоги у Зеленій книзі України представлені угрупованнями формації ковили дніпровської (*Stipeta borysthonicae*) та золотобородника цикадового (*Chrysopogoneta gryllis*) [10]. Природне оселище поширене в Kanivskyi nature reserve (UA0000012) на площі 1 га та в Ros river valley (UA0000272) – на площі 30 га.

Таким чином, у межах об'єкта Смарагдової мережі Ros river valley (UA0000272) під охороною Резолюції № 4 Бернської конвенції зареєстровано 23 типи природних оселищ. Найбільші площі серед них займають: C1.223 – вільноплаваючі скупчення водяного різака звичайного (100,0 га),

C2.34 – евтрофна рослинність повільнотекучих водотоків (77,0 га) та C2.27 – мезотрофна рослинність швидкотекучих водотоків (70,0 га).

В об'єкті Kanivske Reservoir (UA00000111) обліковано 19 типів природних оселищ, найбільшими за площею з яких є: G3.4232 – сарматські ліси степової зони з домінуванням *Pinus sylvestris* (250,0 га), G1.11 – прирічкові вербові ліси (200,0 га) та G1.3 – середземноморські заплавні ліси (200,0 га).

У межах об'єкта Kanivskyi nature reserve (UA0000012) зафіксовано 17 типів природних оселищ, серед яких домінуючі площі – близько 3500 га – займають ліси типу G1A1 з переважанням *Quercus*, *Fraxinus* та *Carpinus betulus*.

4.4. Оцінювання сучасного стану об'єктів Смарагдової мережі

Оцінювання сучасного стану територій, що перебувають під охороною відповідно до вимог Смарагдової мережі в межах Богуславського надлісництва є необхідним етапом для визначення результативності природоохоронних заходів і рівня збереженості біологічного різноманіття. На території Богуславського надлісництва охороняються природні оселища та місця існування рідкісних видів флори й фауни, включених до національних і міжнародних переліків охорони, зокрема Червоної книги України, Резолюцій № 4 і № 6 Бернської конвенції, списків CITES і МСОП.

Відповідно до Звіту з оцінки впливу на довкілля планованої діяльності Богуславського надлісництва за 2024 рік, у межах території запроєктованої господарської діяльності на момент обстежень не було зафіксовано видів флори та фауни, занесених до Червоної книги України або таких, що перебувають під охороною Бернської конвенції та інших міжнародних природоохоронних документів. У разі виявлення таких видів під час відведення ділянок або безпосереднього проведення рубок головного користування, вони підлягатимуть збереженню відповідно до вимог чинного законодавства.

Лісові ділянки, на яких виявлено рідкісні види та цінні рослинні угруповання, виключені з фонду рубок головного користування. Місця зростання раритетних видів, що можуть бути встановлені під час подальших фітосозологічних досліджень за межами територій природно-заповідного фонду, також підлягатимуть вилученню з фонду головного користування. На таких ділянках передбачено здійснення систематичного моніторингу стану популяцій рідкісних видів з метою недопущення їх деградації внаслідок господарської діяльності.

У період масового розмноження диких тварин – з 1 квітня по 15 червня – на території господарства забороняється виконання робіт і заходів, що супроводжуються підвищеним рівнем шуму та можуть спричинити фактор неспокою для тварин.

Результати проведеного дослідження свідчать, що значна частина природних оселищ збереглася у природному або близькому до природного стані. Найбільш уразливими залишаються ділянки, що зазнають посиленого антропогенного навантаження, зокрема внаслідок інтенсивного рекреаційного використання, порушень гідрологічного режиму та поширення інвазійних видів. Виявлені на досліджуваній території природні оселища відповідають критеріям, визначеним для Смарагдової мережі. Здійснення планованої господарської діяльності на землях лісового фонду Богуславського надлісництва не спричинило суттєвого негативного впливу на стан довкілля.

У цілому сучасний стан територій Смарагдової мережі в межах Богуславського надлісництва можна оцінити як задовільний, однак потребує посилення системи моніторингу, обмеження потенційно шкідливих видів господарської діяльності, впровадження сучасних підходів до сталого природокористування. Реалізація цих заходів сприятиме довготривалому збереженню природних цінностей і забезпеченню виконання міжнародних зобов'язань України у сфері охорони біологічного різноманіття.

Висновки до розділу 4. Об'єкти Смарагдової мережі Богуславського надлісництва мають вагомe значення для збереження біологічного різноманіття як на національному, так і на міжнародному рівнях. Вони виконують важливу функцію у підтриманні природних оселищ, охороні рідкісних і зникаючих видів флори та фауни, збереженні екосистем, що перебувають під загрозою деградації. Наявність цих територій є важливим чинником екологічної стабільності регіону та свідчить про високий природоохоронний потенціал Київської області.

ВИСНОВКИ

1. Території Смарагдової мережі мають визначальне значення для охорони рідкісних видів рослинного і тваринного світу, збереження унікальних природних оселищ, формування цілісної Пан'європейської екологічної мережі.

2. У межах господарської діяльності Богуславського надлісництва зафіксовано три об'єкти Смарагдової мережі, що перебувають під охороною відповідно до вимог Бернської конвенції: Ros river valley (UA0000272), Kanivske Reservoir (UA00000111) та Kanivskiy Nature Reserve (UA0000012), загальна площа яких становить 166 729,07 га.

3. Аналіз видового складу засвідчив наявність цінних представників флори (7 видів) і фауни (80 видів), що охороняються відповідно до Резолюції № 6 Бернської конвенції. Водночас, серед виявлених таксонів наявні види, занесені до Червоної книги України, Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи та такі, що перебувають під охороною Конвенції CITES, що підкреслює високу природоохоронну значущість досліджуваної території.

4. У межах об'єкта Смарагдової мережі Ros river valley (UA0000272) зафіксовано 23 типи природних оселищ, що підлягають охороні відповідно до Резолюції № 4 Бернської конвенції. На території об'єкта Kanivske Reservoir (UA00000111) виявлено 19 типів таких оселищ, тоді як у межах Kanivskiy Nature Reserve (UA0000012) – 17 типів природних оселищ.

5. Найбільші за площею ділянки представлені біотопами групи С: С1.223 – вільноплаваючі скупчення *Stratiotes aloides* (100,0 га), С2.34 – евтрофна рослинність повільнотекучих водотоків (77,0 га), С2.27 – мезотрофна рослинність швидкотекучих водотоків (70,0 га), біотопами групи G: G3.4232 – сарматські ліси степової зони з домінуванням *Pinus sylvestris* (250,0 га), G1.11 – прирічкові вербові ліси (200,0 га), G1.3 – середземноморські заплавні ліси (200,0 га), G1A1 – ліси з домінуванням *Quercus*, *Fraxinus* і *Carpinus betulus* на евтрофних і мезотрофних ґрунтах (3500 га).

б. Основними загрозами для природних оселищ є: осушення територій та порушення гідрологічного режиму водойм, забруднення й евтрофікація водних об'єктів, зарегулювання заплав, поширення інвазійних видів рослин, надмірне рекреаційне навантаження.

ПРОПОЗИЦІЇ ВИРОБНИЦТВУ

Виявлення раритетних видів фауни і флори у Богуславському надлісництві потребує більш детальних обстежень території у різні сезони року.

Особливу увагу варто приділити збереженню типових для регіону природних оселищ, зокрема широколистяних лісів, заплавних луків, кам'янистих та вологих місцевостей, у межах яких виявлено рідкісні види рослин і тварин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко Т.Л., Перегрим М.М. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України. Київ: Альтерпрес, 2012. 148 с.
2. Біотопи лісової та лісостепової зон України / ред. Я.П. Дідух. К.: МАКРОС, 2001. 288 с.
3. Василюк О., Борисенко К., Куземко А., Марущак О., Тестов П., Гриник Є. Проектування і збереження територій мережі Емеральд (Смарагдової мережі). Методичні матеріали. Київ: «LAT & K», 2019. 78 с.
4. Василюк О.В., Спінова Ю.О., Садогурська С.С. та ін. Смарагдова мережа Донецької області. Харків: ПРАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус», 2018. 104 с.
5. Вінніченко Т.С. Рослини України під охороною Бернської конвенції. Вінніченко Т.С. Хімджест, 2006. 176 с.
6. Геоботанічне районування Української РСР / відп. ред. А.І. Барбарич. К.: Наукова думка, 1977. 306 с.
7. Екологічний паспорт Київської області URL: <https://surl.gd/gvsmasp>
8. Залучення громадськості та науковців до проектування мережі Емеральд (Смарагдової мережі) в Україні / під ред. д.б.н. А. Куземко. Київ, 2017. 304 с.
9. Звіт про стратегічну екологічну оцінку проекту програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік. URL: <https://surl.li/mfdlqz>
10. Зелена книга України / під заг. ред. Я.П. Дідуха. К.: Альтерпрес, 2009. 448 с.
11. Карта ґрунтів України. URL: <https://surl.li/yfnqdt>
12. Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення. URL: <https://surl.li/sjsskd>

13. Куземко А., Садогурська С., Василюк О. Тлумачний посібник оселищ Резолюції № 4 Бернської конвенції, що знаходяться під загрозою і потребують спеціальних заходів охорони. Київ, 2017. 124 с.
14. Маринич О.М., Пархоменко Г.О., Петренко О.М., Шищенко П.Г. Удосконалена схема фізико-географічного районування України. *Український географічний журнал*. 2003. №1. С. 16–21.
15. Мартазінова В.Ф., Іванова О.К. Сучасний клімат Київської області. Український науково–дослідний гідрометеорологічний інститут. К: АБЕРС, 2010. 70 с.
16. Онищенко В.А. Оселища України за класифікацією EUNIS. К.: Фітосоціоцентр, 2016. 56 с. URL: <https://surl.li/zovfoz>
17. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) / Укладачі: Т.Л. Андрієнко, М.М. Перегрим. Київ: Альтерпрес, 2018. 148 с.
18. Оцінка впливу на довкілля (ОВД) проектів на територіях мережі Емеральд / за ред. Борисенко К. А. Чернівці: Друк Арт, 2021. 240 с.
19. Перелік регіонально рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин на території Київської області від 17 липня 2018 року № 4-12/2012. URL: <https://surl.li/ouftxy>
20. Програма Emerald Network Viewer. URL: <http://emerald.net.ua/>
21. Проект організації і розвитку лісового господарства ДП «Богуславське лісове господарство». Ірпінь, 2019. 179 с.
22. Про затвердження переліків видів рослин та грибів, що заносяться до Червоної книги України (рослинний світ), та видів рослин та грибів, що виключені з Червоної книги України (рослинний світ) : наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 111 від 15.02.2021. URL: <https://surl.li/idcsmt>
23. Про затвердження переліків видів тварин, що заносяться до Червоної книги України (тваринний світ), та видів тварин, що виключені з Червоної книги України (тваринний світ): наказ Міністерства захисту

довкілля та природних ресурсів України № 29 від 19.01.2021. URL: <https://surli.cc/ktbxad>

24. Про затвердження переліків рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні і заносяться до Зеленої книги України, та природних рослинних угруповань, які вилучені із Зеленої книги України: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 368 від 17.12.2020. URL: <https://surl.li/joyxri>

25. Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 50. Ст. 278. URL: <https://surl.li/ctwkdh>

26. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546. URL: <http://surl.li/dlmylq>

27. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 34. Ст. 502.

28. Про тваринний світ: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 14. Ст. 97. URL: <https://surli.cc/odzpsm>

29. Про Червону книгу України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 20. URL: <https://surl.li/lmpok>

30. Регіональна схема екологічної мережі Київської області. URL: <https://surl.li/pqxddy>

31. Реєстр об'єктів природно-заповідного фонду Київської області. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-10.html>

32. Санітарні правила в лісах України: Постанова Кабінету Міністрів України № 555 від 27.07.1995 р. (в ред. Постанови КМ України від 26.10.2016 р. № 756). URL: <https://surl.li/zpzsdj>

33. Смарагдова мережа в Україні / під ред. Л. Д. Проценка. Київ: Хімджест, 2011. 192 с.

34. Судинні рослини Смарагдової мережі України під охороною Бернської конвенції / за ред. В.А. Соломахи. Житомир, 2017. 152 с.
35. Фауна України: охоронні категорії. Довідник / ред. О. Годлевська, Г. Фесенко. Видання друге, перероблене та доповнене. Київ, 2010. 80 с.
36. Червона книга України. Тваринний світ / Ред. І. А. Акімов. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 624 с.
37. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. Київ: Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.
38. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats – Resolution No. 4 (1996) listing endangered natural habitats requiring specific conservation measures (Adopted by the Standing Committee on 6 December 1996) and Revised Annex I of Resolution 4 (1996). Council of Europe, data of publication: 28 August 2015. URL: <https://surl.li/ygixbh>
39. Interpretation manual of the habitats listed in Resolution No. 4 (1996) listing endangered natural habitats requiring specific conservation measures. Third draft version 2015. Council of Europe, 2015. 110 p.
40. Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M. Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist. К., 1999. 345 p.
41. Solomakha I., Konishchuk V., Mudrak O. and Mudrak H. Study of the Emerald Network objects in Ukrainian Forest-Steppe of Dnieper Ecological Corridor. *Ukrainian Journal of Ecology*. 10 (2). P. 209–218. DOI: https://doi.org/10.15421/2020_87

ДОДАТКИ